

Nader **Bekeken**

Zinloos geweld?

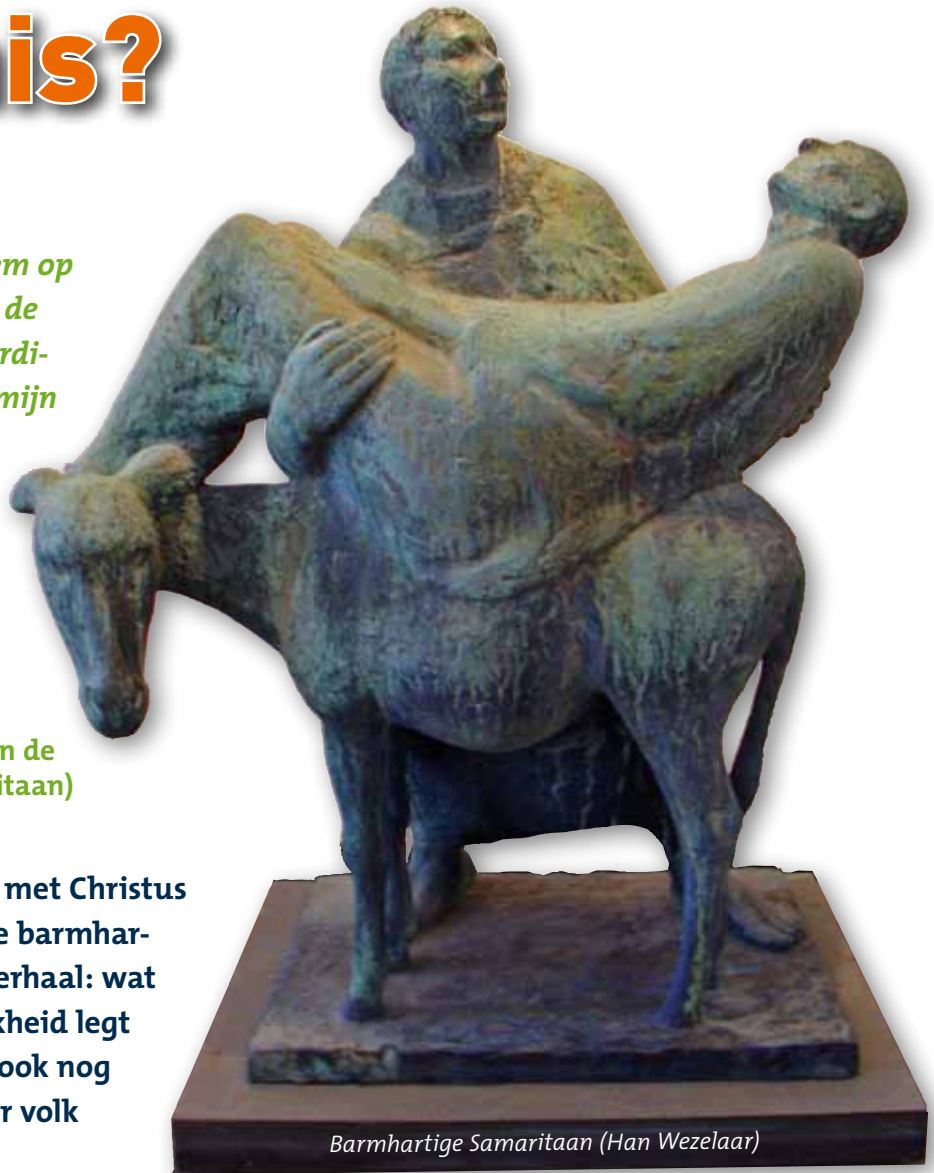

In dit nummer o.a.:
Geweld in een column
3e reformator
Die moeilijke Paulus...

Een humanistische gelijkenis?

Er kwam een wetgeleerde die hem op de proef wilde stellen. (...) Maar de wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen en vroeg aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?' (...) Wie van deze drie is volgens u de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers? De wetgeleerde zei: 'De man die medelijden heeft getoond.' (...)

(Lucas 10:25-37, de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan)

Barmhartige Samaritaan (Han Wezelaar)

Zelfs wie niets met de Bijbel en met Christus heeft, vindt de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan een prachtig verhaal: wat een staaltje van medemenselijkheid legt die Samaritaan aan de dag. En ook nog tegenover iemand uit een ander volk dan dat van hemzelf.

Terwijl Joden en Samaritanen met een boog om elkaar heen lopen, helpt deze Samaritaan een door rovers overvallen en halfdood geslagen Jood. Als alle mensen nu eens zo grenzeloos zorgzaam waren als deze Samaritaan! Een humanist kan er hartgrondig 'amen' op zeggen.

Een ongewoon gesprek

Als de gelijkenis hierin opgaat, rijst de vraag: de Joden kenden toch ook naastenliefde? Moest de Here dat echt nog door dit verhaal aan ze leren? Ze hadden toch het Oude Testament en de wet van Mozes? Daarin stond immers dat je je naaste moest liefhebben? En dat je bij malheur zelfs mensen met

wie je in onmin leefde, moest helpen? En de farizeeën stonden toch bekend om de zorg die ze aan mensen boden? Was deze gelijkenis niet overbodig? Het *verhaal* van de barmhartige Samaritaan is bij iedereen bekend. Maar is het *verband* waarin de gelijkenis staat, dat ook? En wat werpt dat voor licht op de gelijkenis?

De Here Jezus is in gesprek met een wetgeleerde. Het is geen gewoon gesprek. Ook geen leergesprek. De wetgeleerde is er niet op uit wat van de Here te leren. Hij staat kritisch tegenover Hem en probeert Hem te testen en door de mand te laten vallen. Dát is zijn opzet. Zou juist zijn Christus' leerlingen bij Hem

teruggekomen na hun missie in allerlei steden en dorpen in Israël. Ze moesten die voorbereiden op de komst van hun Meester. Al die plaatsen worden voor de keus gezet: de vrede van God of het dodenrijk. Wie naar de discipelen luistert, luistert naar Christus. Maar wie hen afwijst, wijst Christus af en Hem die Christus gezonden heeft. De leerlingen komen opgetogen terug. Zelfs demonen onderwerpen zich aan hen! Juist zulke ellendigen ondervinden de kracht van Gods naderende rijk. Christus dankt zijn Vader: Ik loof U, Vader, Heer van hemel en aarde, omdat U deze dingen voor wijzen en verstandigen hebt verborgen, maar ze aan eenvoudige mensen hebt onthuld. Zo wilt U het!

Van strikvraag tot gelijkenis

De wetgeleerde heeft het gezien en gehoord. En hij gruwt ervan. Voor wijzen en verstandigen verborgen en aan eenvoudige mensen onthuld? Heil voor mensen die door demonen bezeten zijn? En niet voor wetgeleerden en overpriesters? Weet deze rabbi uit Nazaret wel wat er nodig is om het eeuwige leven te krijgen? Hij zal Hem eens een lesje leren en laten zien dat Hij het volstrekt bij het verkeerde eind heeft. Hij stelt de Here een strikvraag: Wat moet ik doen om het eeuwige leven te krijgen? Hij is niet leergierig of benieuwd, hij is vijandig. De Here Jezus draait Zich niet om na deze vraag. Hij beantwoordt de man die Hem onderuit wil halen met een wedervraag: Wat u moet doen om het eeuwige leven – nee, niet te ‘verdienen’, maar – te ‘krijgen’? Wat vindt u daarover geschreven staan in de wet? Wat leest u daar? De Here is geen nieuwlichter. Hij beroept Zich op de Schrift. Wat staat er in de wet?

De Here is geen nieuwlichter, Hij beroept Zich op de Schrift

Wat de wet wil, weet de wetgeleerde wel! Dit is niet zo moeilijk. Heb de Here, uw God, lief, antwoordt hij, met heel uw hart en ziel en kracht en verstand, en uw naaste als uzelf. Of de man dit van de Here Jezus heeft geleerd, of dat het in die tijd onder Joden een bekende samenvatting van de wet was, doet er niet toe. De man verwoordt feilloos het hart van de wet.

‘Correct geantwoord’, krijgt de wetgeleerde dan ook te horen, ‘doe dat en u zult leven’.

Dan ziet de wetgeleerde zijn kans schoon. Hier kan hij de Here Jezus mee vloeren. Wie is mijn naaste?, vraagt hij. Als je de Here God liefhebt, dan zijn je naasten toch de schriftgeleerden en de overpriesters! Maar de Here Jezus stelt Zich juist op tegenover de farizeeën en priesters. Hij richt Zich op zieken en bezetenen, en is een vriend van tollenaars en zondaars! Hij gaat om met en schenkt redding aan mensen die de wet niet kennen. Dat zijn precies de verkeerde mensen, vindt de wetge-

leerde en hij is overtuigd van zijn eigen gelijk. Hoe kun je God liefhebben, en zulke vrienden hebben, zulke naasten?! Luisterde die Galilese rabbi maar naar de schriftgeleerden en de priesters! Dát zijn je naasten als je God liefhebt.

De Here Jezus laat de wetgeleerde zien dat hij er volledig naast zit! Dat doet Hij via het verhaal van de barmhartige Samaritaan.

Het juiste antwoord

De gelijkenis is bekend. Een man wordt door rovers overvallen en mishandeld. Hij blijft voor dood liggen op de weg. Een priester en een Leviet passeren hem zonder een vinger uit te steken. Die doen niks! Van priesters en Levieten moet je het dus niet hebben als je er ellendig aan toe bent! Maar een Samaritaan stopt, knielt bij de man neer en verzorgt hem.

Wie van de drie - priester, Leviet en Samaritaan – heeft naastenliefde betracht?, vraagt Christus. Zij die doorliepen? Of hij die de man in nood concreet

hielp? Het antwoord is duidelijk. De wetgeleerde kan er niet onderuit: barmhartigheid bewijzen, dát is naastenliefde! ‘Hij

die medelijden heeft getoond’, zegt de wetgeleerde dan ook. Dat zegt hij niet om de naam *Samaritaan* niet in de mond te hoeven nemen. Dit is precies het antwoord waarom het gaat! Naastenliefde is niet: rijken en aanzienlijken helpen, maar: hen die arm zijn en geen helper hebben. Naastenliefde is omzien naar ellendigen en hen redden.

Laat de wetgeleerde nu nog maar eens kijken naar de Here Jezus en naar de overpriesters en schriftgeleerden. Wie is het dan die barmhartigheid bewijst? Zijn dat de leiders die het volk lasten opleggen en ze uitknijpen? Zij die aan de schare die de wet niet kent, voorbij kijken en bezetenen in hun sop laten gaarkoken? Of is Hij het, die gekomen is als Geneesheer voor zieken, als Bevrijder van boze geesten en als Verlosser voor zondaren? Die met ontferming bewogen is over schapen die door hun herders zo schandelijk in de steek gelaten zijn. Kijk naar het optreden van de leidlieden van het volk, en kijk naar

Nader Bekeken

- **Schriftlicht**
Een humanistische gelijkenis? 34
Pieter Niemeijer
- **Kroniek**
Opschudding rond een column 37
Gert den Dulk
- **Thema**
Zinvol geweld 41
Gert Kwakkel
- **Column**
Membraan 45
Rufus Pos
- **Woordwaarde**
Die moeilijke Paulus... 46
Rob van Houwelingen
- **Rondblik**
Gereformeerd: een erenaam? 48
André van Leeuwen
Johannes Bugenhagen: de derde reformator van Duitsland 49
Harm Veldman
- **Waarom naar de kerk?**
Huis van vrede 53
Pieter Niemeijer
- **Gemeentebreed**
Verlangen naar het avondmaal 54
Dick Dreschler
- **Gelezen**
Troost voor christenen in de crisis 56
Hans de Wolf
- **Gedicht**
Epigram, Frank Koenegracht 59
Gert Slings
- **Persrevue**
Het ambt van ouderschap en de lijn van de Bijbel 60
Het raakvlak tussen Hendrikse en Lucado 61
Kerkelijke erkenning en de vrouw in het ambt 63
Perry Storm

Christus. Wie helpt er daadwerkelijk? Wie bewijst barmhartigheid? Is dat niet Christus?! En dat wordt Hem verweten door zijn tegenstanders en door die wetgeleerde! Het is de omgekeerde wereld! Wat Hem verwéten wordt – zijn barmhartigheid jegens ellendigen –, dat is nu juist de naastenliefde die God gebiedt, zoals de wetgeleerde zelf moet toegeven. Het is een directe rechtse! De wetgeleerde wil Christus vloeren, maar gaat zelf tegen de vlakke. In de gelijkenis worden priester en Leviet beschaamd door een Samaritaan! Dié bewijst barmhartigheid, terwijl zij niets doen. De wetgeleerde die Christus de maat neemt en probeert te vloeren, kan beter eerst werk maken van het omzien naar en helpen van hen die in nood zijn. Anders zullen Samaritanen opstaan op de jongste dag en hem oordelen.

Naastenliefde gaat ver

Wij hebben vaak een selectief beeld van naastenliefde. Naastenliefde houdt méér in dan *familiehulp* en *vriendendienst*. Dat laatste is gemakkelijk. Je helpt de mensen uit je eigen groep, die je liggen. Dát deden overpriesters en schriftgeleerden. Ze discussieerden met hun eigen club en hielpen elkaar. Maar naastenliefde gaat verder. Die richt zich op mensen die niet tot je groep behoren: zoals die rijke Samaritaan met zijn muilnier en zijn spullen en zijn geld, die die beroofde Jood hielp. Hij was rijk en hielp die arme. Hij was Samaritaan en hielp die Jood. Dát is barmhartigheid bewijzen: over de kloof heen springen en helpen. En dat is ook de ontferming die Christus bewijst: niet jegens wijzen en verstandigen, maar jegens hen die kinderens zijn, eenvoudigen. Hij bewijst barmhartigheid aan armen, vreemdelingen, zieken, bezetenen, ellendigen. Is dat niet het beeld van God in Exodus en van de messiaanse koning waarvan de psalmen zingen: de God en de koning die de armen en bedrukten helpen! Hen die geen helper hebben en door anderen worden platgewalst en gemeden. De wetgeleerde had in Christus God moeten herkennen en de messiaanse koning van Psalm 72. Maar hij sloot zijn ogen voor Hem en verwierp Hem.

Waar zijn die verdrukten en ellendigen vandaag? Lopen wij ook ergens omheen?

Er is nog iets. Er staat in vers 36 een woord waar je niet overheen moet lezen. De Here Jezus vraagt na het verhaal over de barmhartige Samaritaan: wie van deze drie is de naaste *geworden* van het slachtoffer van de rovers? Het is duidelijk dat voor die vragende wetgeleerde de Here Jezus niet een naaste was die hij liefhad. Hij zag de Here als zijn vijand en probeerde Hem te vloeren. De man kende de wet en het liefdegebod, maar Hij verwierp de Christus. Nu doet Christus een appel op hem. Het slachtoffer van die rovers dat daar halfdood op de weg lag, kreeg er een naaste *bij* toen die Samaritaan bij hem bukde, hem verzorgde en hem hielp. Het *was* geen naaste, het *werd* er een.

Dát is barmhartigheid bewijzen: over de kloof heen springen en helpen

Wat doet de Here Jezus ánders dan deze Samaritaan: omzien naar mensen die zijn hulp nodig hebben? En Gods barmhartigheid laten zien? Zo heeft Christus Zich de naaste betoond van al die mensen die Hij hielp. En Hij wil ook naaste wórdén van die wetgeleerde! Als Hij ook hém mag helpen. Als die man zich maar wil laten helpen. Als die maar wil toegeven dat hij zelf zo'n ellendige en naakte is. Ten dode opgeschreven door de macht van de zonde. Als hij maar toegeeft dat priester en Leviet niet helpen, maar alleen de Here Jezus. Hij moet niet bij zijn collega's zijn, maar bij Christus.

Geholpen door Christus

Daarmee krijgt deze gelijkenis een heel persoonlijke spits naar de vragensteller. Er wordt een appel op hem gedaan. Die Samaritaan is de naaste gewórdén van het slachtoffer van de rovers. Door hem te helpen. Zo kun je kennelijk iemands naaste worden. Zó wil Christus ook de naaste *worden* van deze wetgeleerde. Als dié zichzelf nu maar terugziet in die man die door rovers was overvallen en ten dode opgeschreven was. Als hij zijn

eigen ellende maar zou erkennen. Van de priester en Leviet had hij niets te verwachten. Maar Christus wilde zijn naaste worden! Als je dat ziet en als je je door Christus helpen laat, dán kun je ook zelf helpen en naaste zijn. Hier zit de diepste laag van deze gelijkenis. Echte naastenliefde vindt zijn bron in *Christus*. In de barmhartigheid, die Hij bewijst. Wie die ontvangt en accepteert, kan ook zelf echte naastenliefde bewijzen. Om dat te kunnen, moet je je als mens niet te groot of te hoog voelen. Je moet jezelf eerst herkend hebben in dat slachtoffer van die rovers en jezelf aangewezen hebben geweten op Christus. Zonde en duivel hebben je beroofd en aan de grond gebracht. Voor God sta je met lege handen, met vuile handen. Besmeurd door de zonde. In die situatie helpen priester en Leviet je niet. Wie het van mensen verwacht, al zijn het prinsen of priesters, die wordt

teleurgesteld. Zij kunnen niet helpen. En doen het ook niet. Dat doet Christus alleen, de barmhartige Hogepriester, die afdaalde in deze wereld en Zich vernederde tot aan het kruis. Wie dat gelooft, gaat ook zelf helpen. Niet de soortgenoten, maar degenen die het zo bitterhard nodig hebben. De echte ellendigen. Verhard je hart niet, maar laat je helpen en leiden door Hem. En word zo ook zelf iemand die barmhartigheid bewijst.

Deze gelijkenis gaat dieper dan alle humanisme!

Opschudding rond een column

Kroniek
Gert den Dulk

Ineens rommelt het in de pers. Ingezondens in het *Nederlands Dagblad*, artikelen over wat er in de jaren zestig allemaal is gebeurd binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Over de scheuring, over het al dan niet instellen van een waarheidscommissie, over emoties.

Aanleiding is een column op de website van protestant.nl van Wim Berkelaar, een historicus die als pr-medewerker bij het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme aan de Vrije Universiteit in Amsterdam werkzaam is (waarvan prof. dr. G. Harinck directeur is), aldus de site van HDC. Die column kreeg de titel mee: 'Het religieus geweld van professor Kamphuis'. Nog geen dag nadat het *ND* uit de column citeerde, barstte de verontwaardiging los. Niet zo vreemd, want de column zelf ademde zo veel geweld uit dat je eigenlijk niet anders kon verwachten. Veel onbegrip en verontwaardiging over de felle toon en de nogal eenzijdige beschuldigingen aan het adres van J. Kamphuis. Ook de hoofdredacteur van het *ND*, Peter Bergwerff, vroeg zich af wat de achtergrond kon zijn van deze nogal robuuste column.

Misbruik van 'in memoriam'

Er werden woorden gebruikt als: psychisch geweld, karaktermoord en ge-

wetensdwang. Daarmee werd het werk van J. Kamphuis in het vrijgemaakte verleden getypeerd. Laten we eerlijk wezen: wie zou niet schrikken van het gebruik van dit soort woorden? Of je nu wel of niet op de hoogte bent van wat er in het verleden is voorgevallen. De column is geschreven tegen de achtergrond van een discussie naar aanleiding van een symposium (november 2011) over *religieus geweld in de islam*. Daarmee begint het stuk van Berkelaar en het bracht hem ertoe een vergelijking te maken met religieus geweld in het verleden van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, waarvoor J. Kamphuis het meest verantwoordelijk zou zijn. In een nadere verklaring in het *ND* van 1 februari valt te lezen dat Berkelaar zich vooral geprikkeld voelde door de necrologieën die in het *ND* verschenen na de dood van Kamphuis. Die stonden naar zijn smaak alleen maar in het kader van bewieroking en over de doden niets dan goeds. Vooral de bijdrage van J. Douma viel bij hem verkeerd. Douma zou zijn *in memoriam* misbruikt hebben om zijn zorg over de koers van de

vrijgemaakte kerken nog eens in te wrijven. Douma, die juist met Kamphuis vroeger een verschil van mening zou hebben gehad over hoe open de vrijgemaakte kerken zouden moeten zijn, zou dus nu samen met Kamphuis grote zorgen over die openheid hebben gehad.

Deze veranderde houding van Douma is volgens Berkelaar te herleiden op een sfeer van angst, conformisme en wantrouwen. Die sfeer zou na het plotselinge overlijden van K. Schilder in 1952 zijn ontstaan en de vrijgemaakte kerken in z'n greep hebben gekregen. Datgene waartegen Douma dus vroeger ageerde, zou hij nu bij de dood van Kamphuis juist hebben omarmd.

Afdwingen van leiderschap

Kamphuis zou zich in de jaren na de dood van K. Schilder als voorman van de 'doorgaande reformatie' hebben opgeworpen. Dit leidde in de jaren vijftig tot een onverkwikkelijke strijd om het beoogd leiderschap. Dat leiderschap van Kamphuis moest worden afgedwongen.

Om dat te bereiken wilde Kamphuis theologen en andere intellectuele gedachten laten censureren. Terwijl anderen het leiderschap van Kamphuis juist niet wezenlijk wilden erkennen. Daarvoor ontbrak het, aldus Berkelaar,

Kamphuis aan de statuur van Schilder. Hij werd hoogleraar terwijl hij niet eens doctorandus was, laat staan dat hij zich met de doctorshoed kon tooien. Door gewetensdwang probeerde Kamphuis de vrije gedachtevorming in gereformeerde kring in diskrediet te brengen, door samen met anderen wantrouwen te zaaien over een andere houding die de hunne niet was. Er kwamen veel slachtoffers door de kerkstrijd die toen ontstond en sommigen hebben dat uiteindelijk met de dood moeten bekopen. Om te bewijzen dat deze laatste stelling waar is, verwijst Berkelaar naar de *in memoriams* die toen over die voorgangers verschenen.

gaan in deze Kroniek daarom ook geen afgewogen oordeel naar het gelijk of ongelijk van Berkelaar geven. Dat zou verzanden in een nietes-wellesspelletje, ook omdat de materie van die jaren te complex is. Van een blad als *Nader Bekeken* hoef je natuurlijk ook niet te verwachten dat een dergelijke column met liefde wordt omarmd. Kamphuis stond in de jaren tachtig namelijk aan de wieg van de oprichting van de Stichting Woord en Wereld: hij was eerst als redacteur en daarna als medewerker betrokken bij het blad *Nader Bekeken* tot aan zijn dood toe. Dat Berkelaar en wij verschillend aankijken tegen J. Kamphuis, is dus logisch.

gebruik, ook als dat uit de mond van sommige politici klinkt. Het polemiseren uit vroeger tijden wordt vandaag niet zomaar geslikt als normaal. De tijden zijn wat dat betreft wel wat veranderd. De hevige polemieken in de pers van de jaren dertig van de vorige eeuw lezen we vandaag nog maar zelden.

Tegelijk: is hier ook niet wat sprake van de pot die de ketel verwijt dat 'ie zwart ziet? Ik bedoel dit: Berkelaar verwijt Kamphuis dat hij in feite bezig was met gewetensdwang en religieus geweld. Zijn polemiseren in de jaren vijftig en zestig maakte slachtoffers. Maar wat doet Berkelaar nu? Is hij nu zelf, door op deze manier de polemieken te zoeken, ook niet een klein beetje bezig met gewetensdwang? Hij wil de vrijgemaakte kerken in feite met zijn woorden dwingen om tot instelling van een 'waarheidscommissie' te komen. Wie dat met zo veel geweld in woorden onderbouwt, wordt niet direct met spontane sympathie omarmd. Zelfs als je gelijk zou hebben in je oordeel over iemand die net is gestorven, het getuigt van weinig kiesheid als je die persoon zo openlijk en eenzijdig aan de schandpaal nagelt. Het is daarom niet te begrijpen dat iemand een dergelijke column op dit moment schrijft. Nog minder is te begrijpen dat Berkelaar na de losgebarsten kritiek die column gewoon handhaaft en dat er geen woord van excuses over zijn lippen komt. De dwang en fouten die je bij de ander meent te signaleren met al die kwalijke gevolgen als psychisch geweld, karaktermoord en gewetensdwang, ben je daar zelf wel vrij van als je woorden gebruikt die net zo goed tot karaktermoord leiden? Ja, wie de bal kaatst, kan hem dus ook terug ver-

Follow the leader...?

Nooit heeft Kamphuis een woord van excuses gemaakt over al dat religieuze geweld van zijn kant, dat dit allemaal teweeg had gebracht. Zelfs na zijn dood stond in het *ND* alleen een braaf *in memoriam* waarin het religieuze geweld van Kamphuis met de mantel der liefde werd bedekt. In plaats van een bewierokende herdenking had Douma er beter aan gedaan zich eens kritisch te buigen over de vrijgemaakte erfenis. De vrijgemaakte wereld als geheel zou er goed aan doen een 'waarheidscommissie' in te stellen naar dat religieuze geweld van de jaren zestig en zeventig, aldus nog steeds Berkelaar.

Wie de bal kaatst...

Het zijn nogal heftige dingen, die Berkelaar hier naar voren brengt. We

Vanzelfsprekend willen wij waken voor een eenzijdige en negatieve beoordeling van iemand die ons dierbaar was en nu is gestorven. Maar zelfs zonder die gevoelens wrijf je toch je ogen uit als je het geweld aan woorden van Berkelaar leest: waarom is dat nodig?

Het polemiseren uit vroeger tijden wordt vandaag niet zomaar geslikt als normaal

Het kan volgens Berkelaar best waar zijn dat het in vroeger eeuwen gewoon was om in lijkredenen en necrologieën van predikanten en professoren te debatteren en te polemiseren, en dat hij zelf graag in die traditie wil staan. Maar we leven vandaag en toch niet eeuwen geleden? De meeste Nederlanders schrikken vandaag van hard taal-

wachten: geen wonder dat er zo veel ophef over kwam!

Roeping van Boven

Met die constatering zouden we het kunnen laten. Maar wat Berkelaar aan de orde stelt, vraagt wel om een weerwoord vanwege de eenzijdigheid.

Allereerst de hamvraag: wierp Kamphuis zichzelf inderdaad op als leider? Wie leest en hoort wat hij daar zelf over gezegd heeft, komt op z'n minst tot een wat genuanceerder beeld. Nee, hij was inderdaad geen doctorandus, droeg ook geen doctorshoed. Maar hoe graag had hij wel in die richting verder

Een evenwichtig en afgewogen oordeel geven over iemand die pas gestorven is, dat is sowieso al erg lastig

gestudeerd, in de rust van de studeerkamer van de pastorie. Kamphuis was eerder pastor dan hoogleraar. Dat hij naar Kampen ging, kwam doordat de kerken daar via de generale synode om gevraagd hadden.

Hij zag dat als een roeping van de HERE, niet omdat hij zichzelf als leider zag, laat staan zich als zodanig wilde opwerpen. Voor Kamphuis werd dit een persoonlijk offer. Maar als de HERE je roept, dan heb je gewoon maar te gaan. Dat was zijn houding en zijn overtuiging. Daarom wisselde hij later ook zomaar van hoogleraarstoel: hij ging, zoals hij dat zelf zei, van het vak dat zijn liefde had (ecclesiologie), naar het vak dat zijn liefde kreeg (dogmatiek). Wie denkt dat hij het leiderschap zocht, doet Kamphuis geen recht. Na zijn emeritaat als hoogleraar hebben we ook weinig meer van hem gehoord: toen zijn roeping volbracht was, gaf de HERE die taak aan anderen en daar paste dus alleen een rol bij op de achtergrond, in de luwte.

Kamphuis schreef in die jaren van kerkelijke onrust heel veel in *De Reformatie*. Dat deed hij vanwege de roeping van Boven. Dat mensen daar niet blij mee waren, was te merken aan de lading nogal onvriendelijke post die regelmatig door zijn brievenbus kwam. Gelukkiger zal hij daar echt niet van zijn geworden. Maar toch bleef hij volhouden vanuit een diepe innerlijke overtuiging, net zo goed als zijn tegenstanders ongetwijfeld ook vanuit diepe overtuiging te werk gingen. In dat alles wist Kamphuis zich bovenal kind van God. Een kind dat alleen maar mag en kan leven vanuit de vergeving van de zonden. Zo liet hij zich als hoogleraar telkens weer kennen tot aan zijn

emeritaat. Het negatieve beeld van Kamphuis zoals Berkelaar over zijn optreden schetst, gaat dus wel mank aan eenzijdigheid. Een evenwichtig en afgewogen oordeel geven over iemand die pas gestorven is, dat is sowieso al erg lastig. Een zekere terughoudendheid siert niet alleen een historicus, maar

ieder mens. Een juist oordeel komt namelijk alleen iemand anders toe: aan Hem die hart en nieren proeft. Hij kan dat als geen ander en wij kunnen dat ook met vol vertrouwen vooral aan Hem overlaten.

Zondag 22 in het middelpunt

De kerkstrijd van de jaren zestig en zeventig heeft de huidige generatie niet of nauwelijks meegemaakt. Als je de mening van Berkelaar leest en je weet niet veel méér, dan frons je misschien wel ongerust de wenkbrauwen: tjonge, is dat allemaal echt gebeurd? Wie weet heb je prof. Kamphuis wel eens horen spreken of preken. Een vriendelijke man, die door het evangelie van Jezus Christus geraakt was en dat ook kon overbrengen. Hij kon warm spreken over het kinderlijke geloof. Maar was die Kamphuis in de grond van de zaak dus niet eigenlijk een wolf in schaapskleren? Je zou zoiets zomaar als waarheid kunnen gaan aannemen als je dat allemaal leest. Vooral ook omdat de kerkelijke kwesties van de jaren zestig en zeventig zo complex zijn, dat ze niet een-twee-drie in een zwart-wit schema te vangen zijn.

Het was ook een complexe situatie in die periode. Er gebeurde namelijk zo veel. Maar de kern draaide toch hierom. Allereerst was er heel wat onrust in de beoordeling van de Vrijmaking. De Gereformeerde Kerken synodaal kwamen in 1946 met een Vervangingsformule en in 1959 met de Terzijdestelling van de leerbesluiten waardoor de Vrijmaking was ontstaan. Toen deze stappen door de synodale kerken waren gezet, kwam er in de vrijgemaakte kerken een discussie op gang of er nu wel of niet

met de synodale kerken moest worden samengesproken. Was de Vrijmaking nu werk van de HERE of een ordinaire broedertwist? Deze kwestie zorgde voor verdeeldheid binnen de vrijgemaakte kerken over de vraag naar de vrijgemaakte erfenis. Die kwestie kwam tot een dieptepunt in de gemeente van Groningen-Zuid, waar een kerkplitsing kwam, wat vervolgens weer op de generale synode van 1964 terecht kwam. De Open Brief die in 1966 verscheen, ging vooral daarover. De vraag of we nu wel of niet moesten samenspreken met de kerken waaruit we in 1944 zijn voortgekomen, vormden dus een belangrijke bron van onrust in die jaren.

Tegelijk ontstond er ook een ander belangrijk spoor: de binding aan de belijdenis. Mocht je nu tolereren, toestaan dat predikanten ruimte claimen om van punten uit de belijdenis af te wijken? Er waren nogal eens predikanten die dat wilden en ook metterdaad deden. In 1942 werd men gebonden aan een kerkleer die van bovenaf aan alle kerkleden werd opgelegd, een leer die door een mens was bedacht: A. Kuyper (over de veronderstelde wedergeboorte, wat later bij velen uitmondde in een onderscheid tussen echte doop en schijndoop). Van die menselijke leer hadden de vrijgemaakte kerken zich toch losgemaakt, vrijgemaakt? Waarom zou je dan nu gebonden moeten zijn aan een belijdenis die ook door mensen is opgesteld? Wat voor gezag heeft een belijdenis eigenlijk en hoe zat het dan met het ondertekeningsformulier voor ambtsdragers? Daarover kwam toen óók forse onrust, zeker toen ds. B. Telder uit Breda een eigen uitleg verkondigde over het eerste zinnetje van Zondag 22. Dat zinnetje waar staat dat ik na mijn sterven terstond tot Christus het Hoofd zal worden opgenomen. Volgens Telder was dat niet waar, je sliep dan onbewust, een tussentoestand dus. Het zou in Zondag 22 dus gaan om een randbelijdenis, een bijzinnetje. Van diverse kanten groeide de onrust daartegen, vooral ook bij gewone kerkmensen. Het ging hier toch niet om een bijzinnetje, een randbelijdenis? Klopte hierin niet het hart van de troost van Gods kerk? Want welke troost heb je, als je sterft?

Nou, dat je direct bij Christus mag zijn, zoals Zondag 1 ook zegt: in leven en sterven blijf ik het eigendom van Christus. Die enige troost krijgt toch concreet gestalte in Zondag 22, als het gaat om ons sterven?

Nieren proeven

Het is opvallend dat Kamphuis, als hij terugkeek op de jaren zestig en zeventig, die kwestie rond Zondag 22 altijd met name noemde, als een van de belangrijkste zaken uit die periode. Het ging naar zijn idee en naar het idee van anderen (zoals J.R. Wiskerke, die grote moeite had met het standpunt van Telder en daaraan zelfs een boek wijdde:

Léven tussen sterven en opstanding) daar toen om fundamentele geloofszaken.

Om vast te houden

wat troost kan bieden op het ergste moment dat ieder mens zal overkomen: je dood. Dat je bij Christus mag zijn en veilig in zijn handen. Dat was voor Kamphuis het punt waar het om ging als hij terugkeek op die jaren.

Hij was iemand die van harte geloofde dat kritiek op het begin van Zondag 22 de kern van je geloof raakt: ben je in leven maar ook in sterven echt veilig in de hand van Jezus Christus? Volgens Kamphuis wel. Vanuit die verwachting leefde hij en is hij ook gestorven. Daarom betrok hij in de jaren zestig de wacht bij wat hij onopgeefbaar vond in het christelijk geloof. Dat hij daarin fel was, dat zal ongetwijfeld waar zijn. Maar de vraag is dan: deed hij dat omdat hij zijn 'leiderschap' wilde claimen en bevestigen, of deed hij dat omdat wat anderen zeiden of schreven, vroeg om een tegenreactie?

Kortom, de vraag die van wezenlijk belang is, is deze: waarom handelden en schreven de mensen die in die kerkstrijd tot de belangrijke spelers hoorden, zoals ze dat deden? Wat waren hun motieven, wat waren hun grondmotieven? Wie dat op het spoor komt, zal tot een beter en zuiverder oordeel komen dan wie insteekt op de vraag wie toen gelijk had of wie niet. Dat is de les die we uit het tumult rond deze column weer kunnen leren. Je zult in de huid van mensen moeten krui-

pen, hun nieren moeten proeven om te begrijpen waarom het liep zoals het liep. Alleen daaraan al zul je de handen vol hebben.

Wat is waarheid?

Berkelaar pleit voor het instellen in de vrijgemaakte wereld van een zogenaamde 'waarheidscommissie', die de zaken uit de jaren zestig en zeventig moet gaan onderzoeken. Voor dat voorstel komt er bijval, want de tijd zou daar rijp voor zijn. De naam 'waarheid' valt hierbij waarschijnlijk niet voor niets. Er spreekt verlangen uit dat nu eindelijk de waarheid eens boven tafel komt over wat er in die jaren zich heeft

afgespeeld. Maar wat is waarheid? Als het antwoord daarop van tevoren eigenlijk al

vaststaat (Kamphuis heeft zich schuldig gemaakt aan religieus geweld), wat voor zin heeft het instellen van zo'n waarheidscommissie dan eigenlijk nog? En overvraag je een dergelijke commissie niet fors, door van hen te verwachten dat ze de waarheid op tafel moeten krijgen? De waarheid is vaak complexer dan je zou willen.

Ooit stelde rechter Pilatus de vraag: wat is waarheid? Maar hij had de Waarheid toen vlak voor zijn neus staan. Dat is vandaag zeker niet het geval als het gaat om genoemde kerkelijke kwesties. Wie had er toen gelijk? Wat was waar en wat was niet waar? Wat klopte toen met de Waarheid en wat niet? Het is maar zeer de vraag of die kwestie tot tevredenheid van allen beantwoord kan worden. En als we heel eerlijk zijn: is het vandaag echt wel mogelijk om de noodzakelijke afstand van die jaren te nemen? Dat is voor een objectieve benadering wel vereist. De column en de reacties erop laten eerder het tegenovergestelde zien. Eigenlijk verbaast dat ook niet: het verleden over deze zaken is te emotioneel beladen, en er zijn nog steeds te veel lijnen naar vandaag, waarin het verdriet over en weer is te proeven. Het instellen van zo'n waarheidscommissie kon wel eens een averechts effect krijgen met misschien wel geestelijke dwang.

Mantel der liefde

Bedekken we daarmee dan de zaken uit die jaren met de mantel der liefde? Zo'n uitdrukking heeft een negatieve klank: het lijkt erop dat je iets in de doofpot wilt stoppen. Die kant willen we niet op. Want niemand zal er bezwaar tegen hebben dat er onderzoek wordt gedaan naar die periode. Til de bronnen maar boven tafel. Maar vertil je er niet aan. Laat dan vooral de bronnen spreken, maar dan niet zo, dat bij voorbaat je conclusie al vaststaat. Het zou van veel wijsheid getuigen om van tevoren ook ronduit te stellen: het gaat ons waarschijnlijk niet lukken om onbevooroordeeld die bronnen te raadplegen en in kaart te brengen. Misschien is het verstandig om het oordeel daarover gewoon over te laten aan een generatie die veel meer afstand ervan heeft dan wij vandaag. Want als het werk van zo'n onderzoek tot doel heeft om over en weer excuses te maken, dan leg je daar bij voorbaat al een hypotheek op. Het kan zinnig zijn om de diepere motieven van de belangrijkste spelers uit die periode goed in beeld te krijgen. Dan ontstaat er misschien meer begrip voor hoe men handelde.

Til de bronnen maar boven tafel.

Maar vertil je er niet aan

Dan ben je ook bezig om naar eer en geweten de goede naam van onze naaste (ook al is die naaste dan al gestorven) te bevorderen. En probeer je jezelf te bekleden met de mantel van liefde. Daar rust waarschijnlijk meer zegen op dan wat er nu is gebeurd.

Afgesloten 3 februari 2012.

Zinvol geweld

Hoe is het toch mogelijk dat God, die liefde is, zo veel geweld gebruikt? Telkens barst Hij in woede uit en treft zijn toorn de mensen. Of is dat vooral iets van het Oude Testament? Hoe kun je leven met een God die het geweld niet schuwt?

Oudtestamentisch geweld

De Bijbel is een boek vol geweld. Er staan vele verhalen in waarin mensen om het leven gebracht worden. Keer op keer vloeit er bloed, in oorlogen en slachtpartijen. Op zich is dat niet bijzonder. Er zijn veel meer boeken waarin het bloed rijkelijk stroomt. Geweld en bloedvergieten maken nu eenmaal deel uit van de werkelijkheid waarin wij leven. Je kunt de Bijbel in elk geval niet verwijten dat hij geen realistisch boek zou zijn.

Het probleem met geweld en bloed in de Bijbel zit vooral hierop vast dat God zelf mensen om het leven brengt. Of dat Hij mensen opdracht geeft dat namens Hem te doen. Op acht personen na laat Hij de hele wereldbevolking verdrinken in het water van de zondvloed. Hij doodt alle eerstgeborenen in Egypte en laat farao's leger omkomen

in de Rietzee. Hij draagt zijn volk op alle inwoners van Kanaän uit te roeien. Nadat David een volkstelling heeft laten houden, doodt God 70.000 Israëlieten door de pest. Hij laat Israëlieten en Judeeërs uitroeien door de Assyriërs en de Babyloniërs. Hij geeft de lijken van alle troepen en bondgenoten van Gog te eten aan roofvogels en wilde dieren (Ez. 39:4). Volgens Jesaja 34:2-3 bestemt Hij alle volken voor de slacht, zodat de bergen druipen van bloed.

Alle zojuist genoemde voorbeelden van goddelijke woede en geweld komen uit het Oude Testament. Vaak denkt men dat het Nieuwe Testament het op dit punt beter doet. In het Nieuwe Testament zouden God en Jezus Christus meer afstand bewaren ten opzichte van gewelddadigheid en bloedvergieten. Daar is wel iets voor te zeggen. In 2 Koningen 1 schiet er op verzoek van

Elia vuur uit de hemel dat tweemaal vijftig mannen verteert. In Lucas 9: 54-55 willen Jakobus en Johannes vuur uit de hemel afroepen over de inwoners van een Samaritaans dorp waar Jezus en de zijnen niet welkom zijn. Maar Jezus verbiedt hun dat. Als Petrus naar het zwaard grijpt, draagt Jezus hem op het in de schede te steken. Hij waarschuwt dat wie naar het zwaard grijpt, door het zwaard zal omkomen (Mat. 26: 51-52; Joh. 18:10-11).

Valse tegenstelling

Als je het Nieuwe Testament leest, kun je inderdaad de indruk krijgen dat er minder doden vallen dan in het Oude Testament. Dat wordt echter heel anders wanneer je uitkomt bij de Openbaring aan Johannes. Openbaring 6:8 beschrijft hoe er na het verbreken van het vierde zegel dood en verderf gezaaid wordt onder een vierde deel van de bewoners van de aarde. Bij de derde bazuin sterven vele mensen vanwege het bittere water (Op. 8:11). Vier engelen doden een derde deel van de wereldbevolking (Op. 9:15,18). Openba-

ring 19:17-21 schildert een tafereel dat doet denken aan de afslachting van Gog in Ezechiël 39: de vogels verzadigen zich aan het vlees van koningen, officieren, vrije mensen en slaven. Dit alles gebeurt onder leiding van God en van het Lam, Jezus Christus. Wie de wijn van Gods woede moet drinken, wordt voortdurend gepijnigd in vuur en zwafel (Op. 14:9-11). Uit de grote perskuip van Gods woede vloeit een stroom bloed van 1600 stadie. Dat is meer dan 300 kilometer bloed!

Je kunt aanvankelijk de indruk hebben dat God in het Nieuwe Testament minder geweld gebruikt dan in het Oude. Je houdt dat niet vol, zodra je Openbaring erbij betreft. Dan zie dat in het Nieuwe Testament Gods toorn echt niet minder hevig brandt dan in het Oude.

Dezelfde God

Is het dan misschien zo dat God in het Oude Testament telkens straffend ingrijpt, terwijl het Nieuwe Testament de uitbarstingen van Gods woede bewaart voor het eindoordeel? De Openbaring aan Johannes tekent inderdaad hoe God met zijn straffend oordeel een einde maakt aan deze wereld, en een nieuwe hemel en aarde tot stand brengt. Maar Johannes' visioenen gaan ook over oordelen die God nu al voltrekt, in heel de tijd tussen Christus' hemelvaart en zijn terugkomst.

Het verschil tussen Oude en Nieuwe Testament heeft eerder te maken met de vraag *wie* van God de opdracht krijgt om geweld toe te passen. In het Oude Testament moest het volk Israël dat doen bij de verovering van het beloofde land. Israëlieten voerden de oorlogen van de HEER. De nieuwtestamentische kerk mag niet zelf naar het zwaard grijpen. Haar taak is de verkondiging van het evangelie van de redding door Jezus Christus. Toepassing van geweld past daar niet bij. Niet de christelijke gemeente, maar de overheid voert het zwaard om de slechten hun verdiende straf te geven (Rom. 13:4). Dat zwaard is er dus nog steeds.

Ten aanzien van de toepassing van geweld is er verschil tussen Oude en Nieuwe Testament. Dat verschil hangt samen met de veranderde heilshistori-

sche situatie. Het volk van God is niet langer een natie die zichzelf tegenover andere natiën mag verdedigen met oorlogen en geweld. Gods volk woont nu verspreid tussen de ongelovigen. Het moet hun harten winnen met het evangelie, maar het oordeel laten rusten in Gods handen (zie de gelijkenis van het onkruid in de akker; Mat. 13: 24-30,36-43).

De vraag of de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki echt nodig waren, kan hier niet in een paar zinnen beantwoord worden

Wat God zelf betreft, is er geen wezenlijk verschil. In Jesaja 63:1-6 verschijnt God in kleren die rood zijn van het bloed van volken die Hij vertrappt heeft. Die met bloed doordrenkte kleren keren terug in Openbaring 19:13. Daar vormen zij de kleding van de ruiter op het witte paard, wiens naam luidt: 'Woord van God'. De naam is dezelfde als die van Gods Zoon, Jezus Christus, in Johannes 1. Dat toont de grote overeenkomst tussen Oude en Nieuwe Testament op dit punt. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament openbaart God Zich als een verterend vuur (Deut. 4:24; Heb. 12:29). Je kunt het probleem van Gods woede en zijn geweld dus niet oplossen door een tegenstelling te creëren tussen Oude en Nieuwe Testament. Daarvoor is de overeenstemming tussen beide delen van de Bijbel te groot.

Soms moet geweld

Het lijkt erop dat christenen in West-Europa tegenwoordig meer problemen hebben met wat God in zijn woede doet dan christenen die ergens anders wonen of in andere tijden leefden. Wij leven in een geordende samenleving, met een redelijk functionerend rechtssysteem. Wij gruwen terecht van wat zich heeft afgespeeld in de Tweede Wereldoorlog, in Srebrenica of in Rwanda. Dat maakt ons gevoelig voor het gebruik van geweld. Wij kunnen ons maar moeilijk voorstellen dat God ertoe overgaat talloze mensen om het leven te brengen. Het valt ons zwaar dat te rijmen met zijn goedheid. Dat ligt anders voor christenen die de Duitse concentratiekampen hebben

meegemaakt of met de dood voor ogen zaten opgesloten in een Jappenkamp. Het ligt anders voor christenen en andere mensen die slachtpartijen als in Srebrenica of Oost-Afrika van nabij hebben meegemaakt. Of die zelf het slachtoffer zijn geworden van misbruik of zinloos geweld. Zulke mensen begrijpen veel beter dat gewelddadig ingrijpen soms absoluut nodig is. Er is

eenvoudig geen andere manier om nog erger geweld een halt toe te roepen. Je moet er toch niet aan denken dat Hitler of de Japanners in de Tweede Wereldoorlog niet waren aangepakt! De vraag of de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki echt nodig waren, kan hier niet in een paar zinnen beantwoord worden. Maar iedereen kan het volgen dat mensen die hun leven te danken hebben aan de nederlaag van Japan, veel begrip hebben voor de beslissing om die gruwelijke wapens in te zetten.

Kwaad moet verdwijnen

In een zeer lezenswaardig artikel in het novemnummer 2011 van *Nader Bekeken* heeft ds. Arnout Francke laten zien dat de ondergang van Gods vijanden nodig is om het onrecht in deze wereld te niet te doen. Dat ligt helemaal in de lijn van bijvoorbeeld Psalm 104. Die psalm lijkt op een haast idyllische manier te zingen over Gods zorg voor de schepping en over de wonderen in de natuur. Aan het slot zegt de psalmist dat hij levenslang voor God wil zingen. Maar dan komt daar ineens achteraan: 'Zondaars zullen van de aardbodem verdwijnen, onrechtvaardigen zullen niet meer bestaan' (Ps. 104:35). In de berijming: 'De aarde wordt van alle zondaars rein, de goddelozen zullen niet meer zijn.' Ik zal vast niet de enige zijn die de neiging heeft vooral de laatste zin wat zachter te zingen. Je zingt op dat moment misschien wel over mensen die je goed kent en van wie je houdt!

Toch is dit vers geen dissonant in de psalm. Het hoort er echt bij. Psalm

104 laat niet alleen zien hoe mooi de schepping in elkaar zit. De psalm laat ook zien dat de schepping bedreigd wordt. In vers 6-9 jaagt de HEER het water van de oerzee op de vlucht. Hij bepaalt de grens die het water niet mag overschrijden. Dat doet denken aan de scheiding tussen land en water op de derde scheppingsdag. Het doet ook denken aan de zondvloed. Toen had de goddeloosheid van de mensen

toen de maat van de zonden van die volken vol was (zie Gen. 15:16; Deut. 9:5). Niet voor niets lijkt dit op een voorspel van het laatste oordeel. God wilde namelijk met Israël een nieuwe start maken in het beloofde land. God wilde daar tussen zijn mensen wonen en in vrede en harmonie met hen leven. In dat ene land moest iets te zien zijn van hoe mooi het was in de hof van Eden en hoe schitterend het voor heel

door zijn Geest mensen van binnenuit vernieuwen, zodat zij breken met onrecht en geweld? Waarom kiest Hij er dan niet voor het onrecht op die manier te laten verdwijnen? Waarom kiest Hij ervoor in woede talloze mensen om te brengen?

Dat zijn geen eenvoudige vragen. Ik zou het antwoord allereerst willen zoeken in de werkwijze van de Heilige Geest. Geen mens kan zijn macht weerstaan. Maar Hij dwingt niet. Als de Geest dat wel zou doen, zou het resultaat daarvan achterblijven bij het doel dat God Zich gesteld heeft. Hij wil leven in verbondenheid met mensen die Hem vrijwillig en van harte liefhebben. Een wereld met mensen die zich alleen mokkend en gedwongen aan Hem overgeven, is niet de wereld waar Hij vanaf het begin naartoe wil.

God wil dat het echt helemaal goed komt tussen Hem en de mens. Daar hoort bij dat de mens ook de mogelijkheid krijgt om – als hij dat per se wil – tegen God te kiezen. Met alle gruwelijke gevolgen van dien.

Met dit antwoord zijn niet alle problemen opgelost. Je blijft als kleine mens tegenover de grote God staan. Dat is dan meteen het tweede dat je in dit verband moet overwegen. Namelijk, dat je vragen mag stellen, maar dat wel in alle bescheidenheid moet doen. De eerste vraag is namelijk niet of God het

Er kan geen nieuwe wereld komen, als het kwaad niet wordt uitgeroeid

bijna tot de ondergang van de schepping geleid. In vers 32 komt eveneens iets van de bedreiging van het leven op aarde naar voren. De HEER kan de aarde laten beven en de bergen doen roken. In Jesaja 24:18-20 gebeurt iets dergelijks vanwege de opstandigheid van de bewoners van de aarde (vgl. ook Ps. 60:4; 82:5). Psalm 104 heeft er dus weet van dat Gods goede schepping bedreigd wordt door de aanwezigheid van goddeloze en opstandige mensen. De aarde kan niet voor altijd standhouden, als God hen niet doet verdwijnen.

Er kan geen nieuwe wereld komen, als het kwaad niet wordt uitgeroeid. Iets daarvan zie je ook in Gods opdracht aan Israël om de volken van Kanaän uit te roeien. Dat moest Israël pas doen

de aarde zou worden in Gods nieuwe wereld. Daarvoor was de verdwijning van de volken van Kanaän een noodzakelijke voorwaarde. Met hun afgodendienst zouden zij immers de Israëlieten ertoe verleiden het liefdesverbond met hun God te verbreken. Als die volken daartoe in staat bleven, zou er niets terecht komen van Gods prachtige plannen. Integendeel, de afloop zou kunnen zijn dat Israël net als zij ten onder ging (zie Deut. 7:1-10,24-26).

Vrijwillige liefde

Gods woede die leidt tot de ondergang van zijn vijanden, is dus nodig om het kwaad in te dammen en een nieuwe wereld mogelijk te maken. Maar kan het echt niet anders? God kan toch ook

niet anders zou kunnen doen. De eerste vraag is of wij erkennen dat wij zijn woede en onze eigen ondergang verdiend hebben. De eerste reactie die ons past, is uitbundige dankbaarheid omdat Hij ons uit pure liefde redt van de verbranding in de gloed van zijn toorn.

Vijandschap noodzakelijk

Die dankbaarheid kan alleen haar volle diepte krijgen als je teruggaat naar het begin. Dat geldt ook voor onze vragen naar het geweld dat God gebruikt in zijn woede over menselijke zonden. Om daarmee verder te komen, moet je terug naar Gods openbaring in de tuin van Eden.

In die tuin stelde God de mens voor de keuze. Hij kon ervoor kiezen gehoorzaam Gods opdracht uit te voeren om de tuin te bewerken. Hij kon ook zelf gaan uitmaken wat goed is en wat kwaad. De eerste keuze zou er een voor het leven zijn, de tweede een keuze voor de dood: 'wanneer je daarvan eet, zul je onherroepelijk sterven' (Gen. 2:17).

God vertelde er echter niet bij of de mens dan op geweldadige wijze om het leven zou komen of niet

Leven in eigenwilligheid, buiten God en zijn wil om, is de dood. Dat laat God al in Genesis 2 zien. Duidelijk is ook dat het sterven iets zou zijn wat God zelf de mens toebedeelt. God vertelde er echter niet bij of de mens dan op geweldadige wijze om het leven zou komen of niet. Van geweld is nog niet met zo veel woorden sprake.

De eerste bijbeltekst die expliciet over geweld spreekt, is Genesis 3:15. Nadat de slang de vrouw en zij haar man ver-

leid heeft om te eten van de verboden boom, zegt God tegen de slang:

'Vijandschap sticht Ik tussen jou en de vrouw, tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je kop, jij bijt hen in de hiel.'

God laat hier zien hoe Hij de mens wil redden. Hij doet dat doordat Hij vijandschap laat ontstaan tussen de slang en de zijnen aan de ene kant en de vrouw met haar nageslacht aan de andere kant. Een uitweg uit de dood kan er niet zijn zonder die vijandschap. Maar bij die vijandschap hoort geweld: het nageslacht van de vrouw verbrijzelt de kop van de slang. Zo schakelt God hier zelf het geweld in om de mens te redden. In het vervolg van de geschiedenis zie je die vijandschap en het bijbehorende geweld keer op keer terug, tot in het Nieuwe Testament. Als de belofte over het nageslacht van de vrouw definitief in vervulling begint te gaan, zingt Maria over God die trotsen uiteendrijft en heersers van hun troon stoot (Luc. 1:51-52). Dat moet gebeuren wanneer

God Zich het lot van Israël aantrekt en zijn beloften aan Abraham vervult (Luc. 1:54-55). Maria's zoon komt vrede op aarde brengen. Maar Hij zegt zelf ook dat Hij gekomen is om vuur op aarde te ontsteken en verdeeldheid te brengen (Luc. 12:49,51). Dat is kennelijk nodig om het grote doel, de vrede, te bereiken.

Geweld op Golgota

Uiteindelijk bracht Jezus Christus de slang de grootste klap toe vanaf het

kruis van Golgota. Toen dolven de machten die zich tegen God keerden, de ondergang (zie Kol. 2:15). Maar dat gebeurde tijdens een uitbarsting van geweld van God tegen zijn eigen Zoon. Voor Jezus Christus waren zijn lijden in Godverlatenheid en zijn dood aan het vloekhout het ergste wat Hem van Gods kant kon overkomen.

God gebruikt geweld om de weg te banen naar onze redding. Je kunt daar niets zinnigs over zeggen, zolang je niet let op wat er gebeurde op Golgota. Op die heuvel bij Jeruzalem trok God zijn eigen geweld naar Zichzelf toe in de persoon van zijn Zoon. 'Komt, verwondert u hier, mensen.'

Onze zonde raakt God zo diep dat Hij in woede uitbarst. Onze zonde is zo levensbedreigend en zo sterk, dat God er geweld tegen inzet. Zonder geweld kunnen wij niet ontrukkt worden aan de macht van de dood, het leven zonder God. In Gods woede en geweld zie je dus als in een spiegelbeeld dat er maar één weg naar het leven is. Dat is de totale overgave aan God en zijn Zoon Jezus Christus.

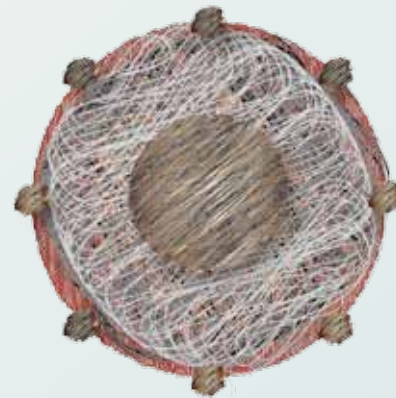
Als je dat erkent, kunnen er nog steeds vragen opkomen over wat God doet. Maar als je Gods liefde hebt bespeurd in het geweld van Golgota, heb je redenen genoeg om die vragen in zijn handen te leggen.

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste twee jaar geleden op te vragen is er via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Archief kunt u uit een aantal nummers downloaden.

Verder zijn trefwoordenregisters op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Membraan

Een membraan is een dun vlies of huidje dat een afscheiding vormt. Sommige membranen hebben een nog specifiekere eigenschap: zij vormen een dunne barrière die sommige mengsels of vloeistoffen wel doorlaat en andere niet. Het kan ook voorkomen dat ze maar naar één kant toe doorlaatbaar zijn.

Niet zo lang geleden hoorde ik wat reacties op een preek, die tijdens een kerkdienst in een zustergemeente gelezen was door een ouderling. Het waren kritische reacties. In die preek was het beeld geschetst dat veel kerkleden hun geloof en geloofsleven steeds meer beperkten tot de zondag. Geloof is niet meer per definitie iets wat je meeneemt de week in. Kort gezegd: door de week leven we als ieder ander, maar op zondag zijn we gelovig. Ik breng deze zelfde gedachte eerlijk gezegd ook weleens onder woorden. Dan verwoord ik het als volgt: als moderne gelovigen zijn we geneigd een schotje te plaatsen tussen de zondag en de week. Er is geen communicatie meer tussen de zondag en de andere dagen van de week.

Er waren dus, zo hoorde ik, mensen die deze waarneming uit die leesprek totaal niet herkenden. En ze voelden zich daardoor min of meer ten onrechte beschuldigd. De tekening in de preek sloeg, wat hun betreft, helemaal nergens op.

Mijn eerste reactie was: wie de schoen past, trekke hem aan. Maar toen ik nog eens nadacht over het verslag dat ik hoorde, kwamen er toch ook andere gevoelens bij mij

op. Want het is van tweeën één: óf de preekmaker heeft de werkelijke situatie niet goed ingeschat, óf de luisteraar heeft een verkeerd beeld van de (eigen) werkelijkheid. Nu weet ik dat er gelukkig mensen zijn die hun geloof bepaald niet beperken tot de zondag. Ook door de week zijn zij duidelijk herkenbaar als mensen die Christus als hun Heer erkennen. Maar of dit voor het gros van de kerkleden ook geldt, daar ben ik niet zo zeker van. Kan ik daarvoor bewijzen aanvoeren? Nee, ik kan hooguit verschijnselen beschrijven. En dan is het zo dat ik, in ieder geval bij veel jeugd, waarneem dat er wel een groot verlangen is naar het weekend, maar niet zozeer naar de zondag. Daar komt bij, en dat zal niemand toch ontkennen, dat de zondag als dag van samenkomst behoorlijk onder druk staat. Het is soms dramatisch hoe de middagdiensten bezocht worden. En al is het honderd keer waar dat het aantal kerkdiensten ons nergens in de Bijbel wordt voorgeschreven, we kunnen het toch moeilijk een verrijking van ons geestelijk leven noemen als we de middagdiensten steeds minder gaan bezoeken. Dat wat de zondag nu juist tot zondag maakt, namelijk dat je samen als gemeente rust zoekt bij de Here, wordt hoe langer hoe meer beperkt tot de zondagmorgen. En de rest van de zondag gaat daarmee steeds meer lijken op de zaterdag. Je zou kunnen zeggen dat daardoor de week hoe langer hoe meer binnendringt in de zondag. Dat is trouwens ook waar te nemen in de manier waarop in een toenemend aantal gevallen de morgendienst wordt opgetuigd. Het orgel is absoluut niet heilig,

dat weet ik ook. Maar als het orgel verdrongen wordt door een band en de psalmen door liedjes, dan kun je wel zeggen dat ook daar, op dat punt, de week binnendringt in de zondag. Je hoort dat overigens ook in de argumentatie die gebruikt wordt om kerkdiensten aan te passen aan de verlangens van jongeren en moderne gelovigen: wat er traditioneel gezien in de kerkdiensten gebeurt, staat zo ver af van wat men in de week beleeft, dat je er in feite om vraagt dat mensen afhaken. Aanpassen dus!

Hoe je daar ook tegen aankijkt, je kunt niet ontkennen dat hier opnieuw de week bepalend is geworden voor de zondag. Ik constateer dan ook dat er meer invloed uitgaat van de week op de zondag dan omgekeerd. En dat betekent dat mijn spreken over een schotje tussen de zondag en de week in feite niet helemaal correct is. Je kunt beter spreken van een membraan tussen de zondag en de week. En dat membraan is dan wel zodanig dat er weinig doorgelaten wordt vanuit de zondag, maar dat er veel doorgelaten wordt vanuit de week.

Zou het niet beter zijn als we dat membraan eens omkeren, zodat er meer invloed kan uitgaan van de zondag op de week? Water stroomt altijd van hoog naar laag. Houd de zondag hoog! Dan gebeurt er wat: niet de zondag verandert, maar de week! En dat is precies de bedoeling. Zie de tweede eis van het vierde gebod (sabbat, HC zd. 38): 'Ten tweede dat ik *al de dagen* van mijn leven mijn slechte werken nalaat, de Here door zijn Geest in mij laat werken, en zo de eeuwige sabbat in *dit* leven begin.'

Die moeilijke Paulus...

Woordwaarde

Rob van Houwelingen

Ooit gaf een student die het (toen nog mondelinge) tentamen Paulusbrieven kwam afleggen, mij bij binnenkomst met een royaal gebaar een boekje cadeau. Dat viel wat tegen, want het boekje bleek gewoon afkomstig te zijn uit de collectie van onze eigen universiteitsbibliotheek, die het dubbel had en een exemplaar kwijt wilde.

Wie de student was en hoe het tentamen verliep, weet ik niet meer. Wel hoe het boekje heette: *Die moeilijke Paulus*.

En die verzuchting is al oud. Zelfs Petrus was het ermee eens. 'Bedenk dat het geduld van onze Heer uw redding is. Dat heeft ook onze geliefde broeder Paulus u geschreven met de wijsheid die hem is geschonken. Hij schrijft dit overigens in alle brieven waarin hij dit onderwerp ter sprake brengt. Daarin staat een en ander dat moeilijk te begrijpen is en dat door onwetende

en onstandvastige mensen, tot hun eigen ondergang, wordt verdraaid; dat doen ze trouwens ook met de overige geschriften' (2 Petr. 3:15-16). Kennelijk waren er ook mensen die Paulus niet *wilden* begrijpen. Zijn bedoeling werd verdraaid, net zoals de Geschriften van Israël verkeerd werden geïnterpreteerd. Bijbelkritiek is blijkaar van alle tijden.

Genade als kern

Is de apostel Paulus werkelijk zo ongemakkelijk? Het klopt zeker dat zijn

brieven uitleg en studie nodig hebben. Maar 'een en ander' is nog niet alles en 'moeilijk te begrijpen' is niet hetzelfde als onbegrijpelijk. Wie zich inleest in wat Paulus ons te zeggen heeft, raakt diep onder de indruk, omdat de apostel niet kan zwijgen over wat hem zo diep geraakt heeft: Gods genade. Dankzij Jezus Christus hebben we, ondanks het feit dat de hele mensheid schuldig staat voor God, toegang gekregen tot die genade. De kernboodschap van de apostel Paulus geeft een mens hoop. Welke reden is er dan om zulke woorden te verdraaien?

Genade is intellectueel gezien niet zo ingewikkeld, maar mensen vinden het emotioneel lastig om een gunst te accepteren. Juist dat heeft ook Paulus zelf moeten leren. Zijn roeping tot apostel was een Godsgeven. Hij leerde te leven als iemand die gered is; niet iemand die het zelf wel regelt en zijn eigen leven bepaalt, maar als iemand die alles van Jezus Christus cadeau heeft gekregen. Daar raken we de kern van heel de Bijbel, die zo sterk naar voren komt in de brieven van Paulus. Hij spreekt over genade, maar dat doet hij *vanuit* genade. Hij beschouwde het als een gunst om met het evangelie de wereld in te mogen gaan. En hij raakte er nooit over uitgepraat; overal riep hij mensen op tot geloof, om te delen in dat grandioze voorrecht.

Wil de echte Paulus opstaan?

Nu die ongemakkelijkheden zelf. Sommige daarvan, zoals de klacht dat Paulus niet erg vriendelijk is voor vrouwen en dat hij christenen aanspoort zich als brave burgers te gedragen, zouden op te lossen zijn door bij het lezen van zijn brieven eerst een moderne, kritische bril op te zetten. In het huidige Paulusonderzoek worden zes van de dertien brieven die op naam van Paulus staan, niet meer als authentiek beschouwd. Het gaat om 2 Tessalonicenzen, Efeziërs, Kolossenzen en de drie Pastorale

Brieven: 1 Timoteüs, 2 Timoteüs en Titus. De clou van deze oplossing is, dat Paulus vrijgepleit wordt van enkele ongemakkelijkheden.

Men meent dat vooral het taalgebruik en de stijl, maar ook de theologische inhoud van deze brieven dermate afwijkt van de andere zeven, dat ze niet door Paulus zelf geschreven kunnen zijn. Leerlingen van de apostel of onbekende auteurs die verder werkten in zijn traditie, waren dan verantwoordelijk voor deze aanvullingen op de onbetwiste brieven van Paulus: Romeinen, 1 Korintiërs, 2 Korintiërs, Galaten, Filippenzen, 1 Tessalonicenzen, Filemon. Juist die aanvullingen zouden getuigen van latere ontwikkelingen in de kerk, bijvoorbeeld vrouwonvriendelijkheid en christelijke burgerlijkheid, maar zulke dingen mogen volgens deze gedachtegang niet aan de apostel zelf worden toegeschreven. Je zou bijna vragen, zoals in het bekende tv-spelletje: wil de echte Paulus opstaan?

Brievenverzameling

Hoewel het onderscheid tussen betwiste en onbetwiste Paulusbrieven tegenwoordig vrij algemeen wordt gehanteerd, gaat het slechts om een werkhypothese die bovendien omstreden is. Onder de critici bestaat bijvoorbeeld geen eenstemmigheid over de status van 2 Tessalonicenzen; sommigen zijn geneigd deze brief wel als authentiek te beschouwen. En voor 2 Timoteüs geldt dat het document zo veel persoonlijke details bevat, dat het nauwelijks kan gaan om een gefinancierde brief.

Verder is het zeer twijfelachtig of een niet-authentiek geschrift in de nieuwtestamentische canon zou zijn opgenomen. Terwijl het schrijven onder andermans naam (pseudepigrafie) in de oudheid niet ongebruikelijk was, heeft de vroegchristelijke kerk dit verschijnsel veroordeeld als strijdig met het negende gebod: de waarheid mag zich niet van een auteursleugen bedienen. Toen bijvoorbeeld ongeveer 200 na Chr. bleek dat een oudste uit Klein-Azië verantwoordelijk was voor de *Handelingen van Paulus*, een werk dat aan de apostel werd toegeschreven, werd

hij veroordeeld en uit zijn ambt gezet, hoewel hij bekende uit liefde voor Paulus te hebben gehandeld (Tertullianus, *Over de doop*, 17).

In ieder geval, de brieven op naam van Paulus zijn ons in de nieuwtestamentische canon overgeleverd als een geheel, dat terecht algemeen wordt aangeduid als de paulinische brievenverzameling ofwel het *corpus paulinum*. Binnen die collectie bestaat alleen een formeel onderscheid tussen brieven aan gemeenten en brieven aan individuele personen, maar van verschil in status is nooit sprake geweest.

Het onderscheid tussen betwiste en onbetwiste brieven is dus wetenschappelijk niet zo vanzelfsprekend als het lijkt. En wordt Paulus daardoor minder moeilijk? Voor het punt vrouwonvriendelijkheid wijst men op het zwijggebod uit 1 Timoteüs (betwist), maar 1 Korintiërs (onbetwist) bevat ook lastige passages, bijvoorbeeld over de verplichting voor christelijke vrouwen om een hoofdbedekking te dragen. Voor het punt christelijke burgerlijkheid wordt gewezen op de zogeheten 'deugdenlijsten' uit Efeziërs en Kolossenzen (betwist), maar wat te denken van Filippenzen 4:8 (onbetwist)? Daar staat eveneens een rijtje hellenistische deugden in een christelijke context:

'waarheid, eerbaarheid, rechtvaardigheid, reinheid, beminnelijkheid, prijsenswaardigheid, kortom: alles wat deugdzaam is en lof verdient.'

Leesaanwijzing van Paulus zelf

Daarom gaan we in Kampen niet mee met deze moderne benadering. Die is discutabel en zou nauwelijks wat opleveren. Intussen wordt Paulus er niet makkelijker op. In zijn brieven staan tal van teksten die in eerste instantie vreemd, dwars of zelfs ergerlijk overkomen.

Dankzij de Nieuwe Bijbelvertaling viel mij echter tijdens het opnieuw doorlezen van 2 Korintiërs iets op, dat ik niet eerder zo gezien had. Paulus heeft een hint gegeven om zijn brieven te begrijpen! We beschikken over een leesaanwijzing door de auteur zelf. Ik heb de desbetreffende tekst meteen voorin de reader opgenomen die studenten gebruiken bij het voorbereiden van het Paulustentamen. Wat was het punt in die tekst? De Korintiërs waren hevig verontwaardigd omdat het door de apostel geplande vervolgbezoek aan de gemeente uitgesteld had moeten worden. Van uitstel komt toch afstel? In reactie daarop verklaarden Paulus en Timoteüs dat zij zich altijd lieten leiden door Gods genade. Daarom is hun geweten op dit punt volstrekt zuiver: dit uitstel dient niet om de Korintiërs voor te bereiden op afstel. Paulus heeft geen verborgen agenda: hij meent wat hij schrijft. Zijn bedoeling is duidelijk, als wij hem maar *willen* begrijpen.

'Wat u in onze brieven leest en eruit begrijpt, hebben we ook precies zo bedoeld.'

(2 Korintiërs 1:13a).

Gereformeerd: een erenaam?

Ik heb zo het idee dat deze vraag de laatste jaren nogal eens gesteld wordt, omdat voor veel mensen het antwoord hierop door de jaren heen niet gemakkelijker geworden is. Men zegt dan vaak dat de theologische wereld veel mannen heeft opgeleverd die duistere zaken helder konden maken.

Maar, neem me niet kwalijk, wat je daar ook van denken mag, het is ook waar dat die wereld ons mensen geschonken heeft die heldere zaken donker en duister konden maken. Er mogen theologen, predikanten, hoogleraren in de theologie zijn, die een bewonderenswaardige lenigheid hebben bij het 'verklaren' van wat voor duizenden onbegrijpelijk was en na hun professionele toelichting begrijpelijk wordt, maar tegelijkertijd is het ook helder dat er vandaag ook vele beroeps- en amateurtheologen zijn die door hun geredeneer onbegrijpelijk maken wat altijd helder als glas geweest is. Ook dat is na hun toelichting een vernuftige openbaring.

Aan die laatste groep moet je wel denken als het gaat om de vraag 'wat is gereformeerd?' Vroeger was die vraag niet moeilijk. Wie de roomse leer wilde kennen, onderzocht de roomse belijdenisgeschriften; wie de remonstrantse opvattingen vernemen wilde, grasduinde in arminiaanse geschriften; en wie het gereformeerde gevoelen wilde weten, bestudeerde de gereformeerde *belijdenis*. Wie het daarmee niet eens was, nam een andere naam aan.

Doolhof zonder gereformeerde draad

Het is er vandaag de dag echter niet gemakkelijker op geworden. Integendeel! Wanneer vandaag iemand die buiten onze kring opgroeide, eens ernstig studie wil maken van de vraag 'wat

is gereformeerd?', dan heeft hij of zij al spoedig het gevoel in een doolhof verzeild geraakt te zijn en de gereformeerde draad niet meer te kunnen vinden. Want de kenmerken, de kentekenen, de onderscheidingstekenen waaraan men het ware gereformeerd zijn kan toetsen, in tegenstelling tot het ongereformeerde of het schijn gereformeerde, zijn volgens de één zo en volgens de ander weer precies andersom. Tegenwoordig beleeft men het wonder schouwspel, zodat wat de één voor het neusje van de gereformeerde zalm uitgeeft, door de ander als ongereformeerde, ja voor de ziel zelfs als gevaarlijke ketterij wordt uitgekreten; terwijl dan wel die beide *mensen* de erenaam *gereformeerd* voor zichzelf opeisen en bij geen andere groep gerekend zouden willen worden.

Inderdaad, er heerst op dit punt de laatste jaren een meer dan schromelijke verwarring. In onze kerken vindt men verschil van mening over het wezen van de gereformeerde theologie. Leg eens aan de man van het noorden en aan een zoon van het zuiden de vraag voor 'wat is gereformeerd?' en het antwoord zal in vele gevallen verschillend zijn. Maar dat bedoel ik eigenlijk in de eerste plaats niet eens. Want dat er onder de meer 'eenvoudige mensen' verschil bestaat, heeft nog geen beslissende betekenis. Die mensen komen ook niet met de bewering dat zij op historisch gereformeerd gebied autoriteiten zijn en zich daarop beroepen. Omdat ze nu eenmaal gereformeerd heten, denken ze dat hun opvatting dus wel het beste zal wezen en daarom noemen ze alles wat zij voor waarheid houden, 'gereformeerd'.

Bedenkelijker wordt het evenwel, als onder de *leidende geesten* de vraag 'wat is gereformeerd?' verschillend beantwoord wordt, onder de predikanten en vooraanstaande mensen op kerkelijk gebied. En dan blijf ik niet staan bij onze gereformeerde kerken, want daar *mogen enkele onderdelen* van de waar-

heid al verschil in *persoonlijk* inzicht geven (dat zal trouwens nooit anders kunnen), toch zal men van de preekstoel geen verschil van mening kunnen vernemen sinds de synode van Utrecht in 1905 de 'leergeschillen' besproken heeft en alle dominees een formule thuis gekregen hebben, waaraan ze zich houden kunnen. We mogen veilig beweren dat van de *kerkelijk* gereformeerde kansels geen verschillende opvattingen worden beweerd over wat nu eigenlijk gereformeerd is. Want, let wel, daar geldt nog steeds het gezag van de drie formulieren van eenheid.

Actualiteit uit oude doos

Ja, ja, ik hoor de lezers al denken: wat is dit voor een verhaal met een verwijzing naar de synode van Utrecht 1905 en sprekend over eenvoudige mensen tegenover predikanten en *leidende geesten* in de kerk? Waar heeft de schrijver van dit artikeltje het eigenlijk over? En heus, geachte lezer, ik kan dat heel goed begrijpen. Sterker nog, u hebt gelijk. Toch wilde ik u even meenemen naar een artikel van ds. K. Schilder te Gorinchem (KS dus) onder de titel 'Wat is gereformeerd?', gepubliceerd in de gereformeerde kerkbode van de classis Gorinchem van 19 en 26 juni 1920! Want dat artikel heb ik geciteerd. Bijna honderd jaar geleden verscheen het. Een onderdeel daarvan heb ik u opnieuw voorgeschoteld. En dat dan met de vraag van toen 'wat is gereformeerd?' die vandaag nog steeds actueel genoemd mag worden. Voor de leesbaarheid heb ik dat onderdeel van het artikel voor een deel enigszins 'vertaald' om het voor de lezer van de 21^e eeuw goed leesbaar te presenteren. Juist om de opmerkelijke overeenkomst aan actualiteit van toen en van nu te laten zien.

Toen, evenals vandaag, herhaald en geciteerd onder het gezag van de in de kerken nog steeds geldende drie formulieren van eenheid. Toch?

Johannes Bugenhagen

De derde reformator van Duitsland

De Reformatie van de zestiende eeuw is ingezet door Maarten Luther. Al had hij geen 'program' voor een vervolg, zijn protest was 'evangelisch': als het evangelie beslag zou gaan leggen op de harten van de gelovigen, dan zou het met de kerk weer goedkomen.

Nikolauskirche, Wollin

Luther kon het niet alleen

Maar Luther was niet in staat overal in Duitsland te preken, te debatteren, of op te treden tegen de vertegenwoordigers van de 'oude kerk' en tegen de opkomende leiders van radicale religieuze bewegingen. En Wittenberg was nu eenmaal een stadje in een uithoek van het Duitse rijk, het had nog weinig aanzien in de universitaire en kerkelijke kringen. Maar dat zou veranderen! Luthers geschriften – klein en groot – werden in rap tempo gedrukt en verspreid in alle regio's van het Duitse rijk. Die pamfletten en studies werden intensief gelezen en velen namen ze aan

als waren het Gods eigen woorden. Ze begonnen hun werk te doen. Wat eerst een 'monnikentwist' heette, werd een beweging die op een grondige manier de fundamenten van geloof en kerk aan de gelovigen blootlegde. Disputen droegen bij aan de toenemende bekendheid van de in Wittenberg begonnen beweging voor kerkherstel.

De kleine en nog jonge universiteit van Wittenberg (gesticht in 1501) kwam in het centrum van de belangstelling te staan: jongeren en ook mannen van middelbare leeftijd – van dichtbij en uit verre streken – wilden uit Luthers eigen mond horen hoe je het evangelie

moest lezen en uitleggen. En diezelfde universiteit kreeg versterking met de komst van *Philippus Melancthon*, een 21 jaar jonge classicus uit Bretten (in de Beneden-Palts), die zijn Grieks kende als geen ander en professor werd. Hij beschikte ook nog eens over een sterk organisatorisch vermogen, wat ten goede kwam aan de opbouw van de evangelische geloofsgemeenschap in Duitsland.

Naast Luther en Melancthon (die we aanmerken als de tweede reformator van Duitsland) kwamen steeds meer medereformatoren in actie, die bijdroegen aan de uitbreiding van de kerkher-

Rondblik
Harm Veldman

vorming. We kunnen dan denken aan mannen als *Johannes Lang* (reformator van Erfurt), *Wenceslaus Linck* (reformator van Altenburg), *Georg Spalatinus* (hofprediker van Frederik de Wijze) en in Wittenberg waren ook *Justus Jonas* en *Nikolaus von Amsdorf* warme pleitbezorgers van de Reformatie. En zo waren er nog vele anderen, zoals *Martin Bucer* in Straatsburg, die echter een geheel eigen plaats innam. Ze worden soms wel aangeduid als 'kleine' reformatoren, maar al waren hun bijdragen kleiner van omvang dan die van Luther, hun inzet was veelal groot. Onder hen neemt *Johannes Bugenhagen* een erg belangrijke plaats in – en wel zodanig dat we hem willen bestempelen als de derde reformator van Duitsland. We stellen hem graag aan u voor.

De jonge Bugenhagen

Johannes Bugenhagen is op 24 juni 1486 geboren in Wollin, een Hanzestad op het gelijknamige eiland voor de kust van Pommeren aan de monding van de Oder in de Oostzee (sinds 1945 behoort het bij Polen). De stadsbebouwing werd daar gedomineerd door de Nikolauskirche, een voorbeeld van de befaamde *Backsteingotik*. Vader Gerhard Bugenhagen behoorde tot de goede kringen en was raadsheer in Wollin. Zoonlief Johannes – van zijn jeugd weten we weinig – was een intelligente jongen, die zich al in 1502 liet inschrijven aan de universiteit van Greifswald, een Hanzestad op het vasteland van Mecklenburg-Voor-Pommeren.

Na twee jaar treffen we Johannes Bugenhagen aan als rector van de Latijnse School in Treptow (nu een Poolse stad dicht bij de Oostzee; ook hier vindt men met de Marienkirche een fraai voorbeeld van de genoemde *Backsteingotik*). Hij bleef aan de school verbonden van 1504 tot 1521. De school kwam toen tot grote bloei, mee doordat veel buitenlandse jongeren hier hun eerste wetenschappelijke opleiding kregen. De sfeer was er voor die tijd vooruitstrevend: de scholastiek was niet (meer) de richtinggevend studiebasis, maar men stond open voor nieuwe ideeën die voortvloeiden uit renaissance en christelijk humanisme. Dat laatste

bleek sterk uit het leren lezen en onderzoeken van bijbelse geschriften in hun oorspronkelijke talen.

Dat gebeurde in de geest van Desiderius Erasmus. Maar Bugenhagen onderhield toen nog geen contact met hem, wel met de humanist en pedagoog/onderwijskundige Johannes Murrnellius, die toen in Munster doceerde (en later naar Alkmaar vertrok; hij stierf in 1517 te Deventer). Via Murrnellius is hij zich steeds meer gaan richten op de Erasmusiaanse gedachte wereld, daarin zich concentrerend op de kritische manier van denken over de bijbeltekst en over

meester, die in 1509 tot priester was gewijd hoewel hij formeel geen theologie had gestudeerd.

Via Luther tot reformatie

In deze periode trekt Luthers optreden in en buiten Wittenberg grote aandacht. Wat heeft Bugenhagen daarvan meegekregen? Hij is eerst nog sterk georiënteerd op Erasmus, zowel in diens tekstkritische methode voor het verstaan van de heilige Schrift als in diens ethische idealen. Dat blijkt duidelijk in 1518, als Bugenhagen in zijn geboortestreek in een preek het thema

Bron: Württembergische Landesbibliothek

de kerkelijke praxis van zijn dagen. In 1517/18 werkte Bugenhagen aan een boek – een kritische kroniek – over de geschiedenis van Pommeren. Dat deed hij op verzoek van de hertog van Pommeren. Wel een bewijs dat de overheid grote achting had voor deze school-

van de heiligheid vooral behandelt als een ethische zaak, hij legt (nog) geen verbinding met de door Luther voorgestane rechtvaardigingsleer.

Bugenhagen is vooral een pedagogisch pastor die de mensen een christelijke

levensstijl voorhoudt. Maar in zijn tijdelijke werkgeving van het premonstratenzer klooster te Belbuck krijgt hij het verzoek om 'Vorlesungen' (een soort colleges) te geven over de Psalmen, enkele brieven van Paulus en het evangelie van Matteüs. Algauw krijgt Bugenhagen te maken met studenten die hem bevragen op de 'nieuwe theologie' in Wittenberg.

Zo wordt hij ertoe gebracht om Luthers geschriften te lezen, zoals *De Babylonische Gevangenschap der Kerk*: een haarscherpe aanval op de roomse kerk en haar sacramentalisme, waarin de kerk meent de macht te hebben over de kracht der sacramenten. Hoewel Bugenhagen het eerst als een grove uiting van ketterij beschouwde, was hij al spoedig totaal tegengesteld van oordeel: dit was het werk van een man Gods die de waarheid voor de blinde gelovigen aan het licht bracht! Bugenhagen was gewonnen voor de Reformatie.

Die houding werd gaandeweg versterkt door het bedachtzaam lezen en verwerken van andere geschriften van Luther. En nu maakt Bugenhagen een belangrijke ontwikkeling door: van ethisch-pedagogisch leermeester tot theoloog van de bijbelse rechtvaardiging en heiliging. In een brief aan Luther vraagt hij naar de zuivere wortels van de ware vroomheid. En Luthers antwoord is even simpel als weldadig: hij stuurt Bugenhagen het boekje over *De vrijheid van de christen*. Daarin vindt hij de bijbels verantwoorde levenspraktijk, die zijn grond vindt in de genadige toewending van God tot de zondaar die leeft uit de rechtvaardiging door Christus. Zo zal de ware christen door het geloof komen tot de vervulling van Gods geboden.

In deze geest biedt Bugenhagen zijn studenten die straks in Noord-Duitsland zullen werken, een op schrift gestelde handreiking voor hun denken over zonde en rechtvaardiging. Daarin staat niet (meer) het erasmiaanse ethische ideaal van een goed leven centraal, maar de gekruisigde Christus, door Wie de gelovige gerechtvaardigd wordt – zowel in dit leven als voor het eeuwige leven. En de goede werken

zullen voortkomen uit geloofsgehoorzaamheid aan en in verbondenheid met Christus en de Heilige Geest. Deze kennismaking met Luthers theologie smaakt Bugenhagen naar meer. Op 35-jarige leeftijd gaat hij weer studeren, in Wittenberg.

Vooruitstrevend door te trouwen

Kort voordat Luther in april 1521 naar Worms afreist om daar voor de keizer te verschijnen, komt Bugenhagen in Wittenberg aan. Hij wil uit de eerste hand leren wat reformatorische theologie inhoudt. Dat lukt hem maar ten dele: hij woont eerst wel bij Melanchthon in huis, maar Luther blijft na de Rijksdag van Worms meer dan tien maanden op de Wartburg. En in Wittenberg staat Melanchthon er bijna alleen voor om allerlei moeilijkheden de baas te worden.

Koning Christiaan III van Denemarken

Bugenhagen is een bijzondere student: hij geeft al gauw privaattlessen met 'Vorlesungen' over de Psalmen. Onder zijn gehoor zitten verschillende jongeren die hij kent uit Noord-Duitsland, maar vaak is ook Melanchthon daar. Deze weet te bewerken dat Bugenhagen voortaan aan de universiteit zijn 'Vorlesungen' houdt. Zo ontstaat er vriendschap tussen deze twee, die hun leven lang voortduurt. En daarmee raakt Bugenhagen steeds beter thuis in de kring van de Wittenberger reformatoren. En als Luther in 1522 terugkeert,

geeft hij Bugenhagen de raad om de Psalmenstudie te publiceren. Dat gebeurt in Basel, 1524, er volgen tot 1544 negen herdrukken.

Hoe vooruitstrevend Bugenhagen is, blijkt uit het feit dat hij op 13 oktober 1522, als eerste van de reformatoren, in het huwelijk treedt, waarmee hij het canonieke recht van de pauselijke kerk terzijde schuift. Nu hij een gezin moet onderhouden, krijgt hij een vaste, betaalde functie: ondanks verzet van de 'oud-gelovige' katholieken ontvangt hij het ambt van stadspredikant. Zo wordt hij de pastor en biechtvader van Luther en Melanchthon, en voltrekt hij ook het huwelijk tussen Luther en Katharina von Bora, 13 juni 1525. In Wittenberg wordt hij erg gewaardeerd en 'Kirchenbaumeister von Gottes Gnaden' genoemd.

Noord-Duitsland, maar ook Denemarken

In Noord-Duitsland is men Bugenhagen niet uit het oog verloren, en ook hij voelt zich nauw verbonden met zijn geboorteregio. In 1526 draagt hij zijn geschrift *Over het christelijk geloof en de goede werken* aan de stadskerken van Hamburg op. Zonder nu elk detail uit te werken, geven we een kort overzicht van zijn werkzaamheden toen.

- Hij ontwerpt een reformatorische kerkorde voor Braunschweig en Hamburg (1528/29).
- Hij werkt in Hamburg mee aan de stichting van het 'Johanneum', de eerste openbare Latijnse School (1529).
- In de (toen) Zuid-Deense stad Flensburg houdt hij een disputatie met de doperse voorman Melchior Hoffman over de juiste viering van het avondmaal (1529).
- Hij ontwerpt een reformatorische kerkorde voor Lübeck (1530) en oefent grote invloed uit op de verdere doorvoering van de Reformatie in de steden Rostock en Wismar.
- Hij neemt deel aan de Landdag van Pommeren (zijn eigenlijke vaderland) die gehouden wordt in Treptow, waar besloten wordt dat in Pommeren de Reformatie wordt doorgevoerd (1534).

- Daarna brengt hij visitaties in diverse steden van Pommeren (ook bedoeld om de kerkorde op een goede wijze in te voeren, 1535).
- Hij dient in 1536 de kerken aan de rechteroever van de Elbe als superintendant (vgl. met bisschop).
- Van 1537-1538 is hij in Denemarken op uitnodiging van koning Christiaan III; deze vorst had in zijn land en in Noorwegen de Reformatie al ingezet. Bugenhagen stelt ook hier een kerkorde op en ziet toe op de doorvoering ervan; hij stelt er zeven superintendanten aan voor even zoveel bisschopszetels; hij werkt mee aan de kroning van de koning en zijn gemalin Dorothea van Saksen-Lauenburg.

Op de terugreis naar Wittenberg stelt Bugenhagen in Hildesheim een kerkorde op. De organisatie van de kerk is zijn sterke punt. Hij neemt in 1529 deel aan de belangrijke bespreking tussen Luther en de reformatoren Zwingli en Bucer in Marburg over de verschillen in opvatting over het avondmaal. Dit loopt op een mislukking uit; Bugenhagen staat hier faliekant achter Luther. Als sterk bewijs van erkenning en waardering ontvangt hij in 1533 een

doctoraat in de theologie van de Wittenberger universiteit, waarvan hij in 1538 rector is.

Pomeranus werd zijn bijnaam

Omstreeks 1540 is Bugenhagen betrokken bij de officiële revisie van de Lutherbijbel. Luthers eerste bijbeeditie was al eens door Bugenhagen vertaald in het plat-Duits. Zijn verbondenheid met Noord-Duitsland en Scandinavië blijft: hij treedt nog weer op als reformator in diverse plaatsen in het (toen) Deense Sleeswijk-Holstein.

Bij het overlijden van Luther (1546) is Bugenhagen de pastor die de begrafenisdienst leidt in de Slotkerk van Wittenberg. Hij geeft daar de volgende typering van de overledene: 'Hij heeft een heerlijke overwinning mogen behalen op het rijk van satan. Door hem heeft Christus het evangelie verdedigd tegen de paus, tegen sektariërs en tirannen, tegen de poorten der hel.'

De jaren daarna worden gekenmerkt door moeiten en spanningen. Het door Karel V aan Duitsland opgelegde Interim – waarbij de roomse kerk weer even oppermachtig is – wordt door Bugenhagen geaccepteerd, hoewel veel lutheranen dit in hem afkeuren. Pas na 1555, met de vrede van Augsburg, waarbij de regionale landsheer de aangewezen man is om de godsdienst in zijn regio te bepalen, komt er wat meer rust in de gespannen verhoudingen.

Op 20 april 1558 overlijdt Bugenhagen, half blind geworden, in Wittenberg, waar hij in dezelfde kerk als Luther wordt begraven. Bugenhagen is de geschiedenis ingegaan als een trouwe medewerker van Luther. Hij kreeg de bijnaam *Pomeranus*, die herinnert aan de landstreek waar hij zijn beste krachten gaf voor de Reformatie van de kerk.

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 5,-. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken. Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!

Kijk op www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl of bel 0900-226 52 63 (€ 0,10 per minuut)

Huis van vrede

Psalm 122

Verheugd was ik toen ik hoorde: ‘Wij gaan naar het huis van de Here.’ U herkent de eerste zin van Psalm 122. Waarom is de dichter zo blij om naar Jeruzalem te gaan?

Dat is allereerst omdat de kerkstad Jeruzalem een sterk en een mooi geheel is. Als je er oog voor hebt, is de kerk iets geweldigs. Helemaal na Pinksteren, als Gods volk uit alle naties en culturen komt. Je komt in de kerk mannen en vrouwen tegen, gehuwd en ongehuwd of niet meer gehuwd, mensen van alle leeftijden, van alle scholings- en ontwikkelingsniveaus, van alle karakterstructuren, van alle interesses, met alle beperkingen en alle gaven die zich denken laten, uit heel verschillende culturen, met heel diverse achtergronden, met heel verschillende medische en psychische omstandigheden, met totaal verschillende aanleg, geaardheid, huidskleur. Waar ter wereld vind je zo veel verschillen broederlijk en in vrede bijeen?

Wat doen die mensen samen? Gods kinderen komen in Jeruzalem samen om de naam van de HERE te prijzen. Daarvoor zijn al die verschillende mensen geschapen. Ze komen samen voor het belangrijkste wat er is: God eren. Op jezelf kun je dat ook. Al gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat het met onze persoonlijke en huiselijke eredienst niet altijd zo staat als eigenlijk zou moeten. Wat schiet het er vaak bij in. Terwijl de HERE het wel van ons verwacht.

Wat is het daarnaast een wonder als je met zo veel totaal verschillende mensen samen Gods naam grootmaakt en je laaft aan de ontvouwing van zijn naam. In de wereld biedt men aan het uitkomen en opkomen voor Gods naam steeds minder ruimte. Wat bemoedigend en stimulerend is het als je 's zondags met zo veel totaal verschillende mensen en karakters Gods lof zingt en je er samen weer bij bepaald wordt wie Hij is. Geloven is niet iets dat maar bij één karakter of cultuur past. Het doet je ook door de week leven en spreken als christen.

Het volgende dat Psalm 122 noemt is: in Jeruzalem zelt het gerecht. Daar wordt recht gedaan. De kranten en andere media melden ons dag in dag uit een stroom aan onrecht. Nu weer hier, dan weer daar. Soms ondervinden

we het in eigen leven. Niets kan een mens zo machteloos en boos maken als onrecht dat niet ontmaskerd en bestraft wordt. Helaas komt dat ook in de kerk voor. Maar zodra het daar aan het licht komt, weten we ons tot actie geroepen: we stellen het aan de orde en pakken het aan. Het mag geen wettige plaats in de gemeente hebben. Ook daarin kan de kerk haar eigen karakter en haar eigen glans vertonen. Een burgerlijke overheid kent het hart niet en is beperkt in haar mogelijkheden. In de kerk mogen we elkaar houden aan het recht van God. Dat reikt verder en gaat dieper dan het wereldlijke recht. De samenleving worstelt met het vraagstuk van de integratie: hoe ver moet die gaan? Al die verschillende mensen die in de kerk zitten, binden zich vrijwillig aan méér dan het strengste integratiemodel dat welk land dan ook oplegt aan haar burgers!

In de kerk snakken we volgens Psalm 122 ten slotte niet alleen naar vrede voor onszelf, maar bidden we ook om vrede voor *elkaar*. Die gerichtheid op onze broeders en zusters, het zoeken van hún vrede, de onderlinge liefde, dat is waar je als het goed is de leerlingen van de Here Jezus aan herkent. Goud en zilver bezit de kerk niet. Allerlei aardse schatten kan ze niet bieden. Maar in haar woont Christus, die onze vrede is. Daar is Hij het Hoofd die Zichzelf gaf tot in de dood aan het kruis. En Hij wil door zijn Geest mensen brengen tot een nieuw leven, dat niet om henzelf draait, maar om God en de naaste. Dan rol je niet vechtend over straat, maar is de vrede en liefde van Christus je visitekaartje.

Gelukkig ben je als je mag behoren tot de kerk waar Gods lof, zijn recht en zijn vrede het klimaat beheersen. Dat zie je toch nog wel? Of ben je er zo aan gewend dat het niet meer tot je doordringt dat je dit in de kerk vindt? Lol en feesten is best leuk. Maar dat is maar voor even. Het doet je je eenzaamheid en falen voor een poosje vergeten. Maar het overwint die niet. Het lest de dorst van je hart niet. In de kerk krijg je voedsel voor je ziel en levend water. In die gemeenschap zijn op zondag: dat is een oase in een dorre, drukke, genadeloze wereld!

Waarom naar de kerk?
Pieter Niemeijer

Verlangen naar het avondmaal

In gesprekken rondom het heilig avondmaal merk ik niet altijd een sterk verlangen naar het avondmaal. 'Ik ben soms zo nerveus, moet op van alles letten', wordt er dan gezegd. 'Het avondmaal is zo statisch, zo ernstig.' 'Het is zo serieus, het voelt niet echt als een feest.' 'De dienst duurt zo lang.'

Hoe kan het dat 'een voorproefje van de eeuwige vreugde' door sommige gelovigen zo ervaren wordt, terwijl anderen juist rond het avondmaal diep geraakt zijn door de boodschap van vergeving en een diepe innerlijke blijdschap voelen en een verbondenheid met Christus?

Avondmaal past in onze cultuur

Toch zou het mooi zijn als juist in deze tijd er een verlangen ontstaat naar het heilig avondmaal. Als we kijken in wat voor tijd we leven, dan zien we een verschuiving van een tijd waarin het verstandelijk denken hoog stond aangeschreven, naar een meer ervaringsgerichte cultuur. Bovendien leven we sterk in een beeldcultuur. Constant zijn er beeldschermen om ons heen, maar ook via de reclames en advertenties worden we bestookt met allerlei beelden. Er wordt ingespeeld op het gevoel en op de beleving.

Je zou juist zeggen: wat is het goed dat Christus dan ook het heilig avondmaal heeft gegeven. Wanneer in de kerk het woord gebracht is en de goede boodschap, mogen we ons die ook eigen maken door het avondmaal. Dan

worden we niet alleen met woorden bereikt, maar worden meer zintuigen aangesproken. Dan zie je het brood en je ziet de wijn, je voelt het brood met je handen, je proeft met je mond. Je ziet dat de gemeente samen aan tafel zit of samen naar voren gaat en merkt dat je met elkaar afhankelijk bent van Christus, met elkaar verbonden, en bovendien: jij eet van het brood, jij drinkt van de wijn. Je mag zelf weer extra ervan verzekerd zijn dat Christus ook voor jou gestorven is.

Dichtbij

Als gelovigen leven we nu in een wereld waarin we horen van oorlogen, financiële crises, rampen, opstanden en conflicten. Dat internationale nieuws kan je op allerlei manieren onzeker maken. Maar ook dichtbij: in je eigen leven kun je opgeschrikt worden door het sterven van iemand van wie je hield, door ziekte die haar intrede doet in je leven, door pijn over keuzes van anderen, en door conflicten kun je ontdekken dat de harmonie van het paradijs verdwenen is.

Juist in zo'n leven zou het geweldig zijn als er verlangen groeit naar het heilig avondmaal. De tafel, waarbij we

terugdenken aan het lijden en sterven van Jezus Christus. Hoe Hij kwam voor een wereld waarin zo veel schuld en pijn is. Hoe Hij vergeving wil geven en de weg naar de toekomst wil openen. Juist bij het avondmaal wil Christus heel dichtbij komen. Aan tafel mag je in een sacramentele werkelijkheid iets ervaren van 'vles van zijn vlees zijn en been van zijn gebeente'. Aan tafel, waar Christus de gastheer is, mag rondom brood en wijn iets van Gods koninkrijk zichtbaar worden, dat straks in al zijn volmaaktheid zal komen. Als Christus alles zal zijn in allen.

Onderweg naar de bruiloft

Een accent bij de viering van het avondmaal dat de vreugde onderstreept, is de toekomstverwachting. Wanneer Christus het avondmaal instelt, dan is dat volgens Paulus in Korinte om het te vieren 'totdat Hij komt'. Er is in het avondmaal een duidelijke gerichtheid op de wederkomst van Christus. Die wederkomst is het doel, daarheen zijn we onderweg. Bovendien brengt Jezus in Matteüs 26:29 zelf ook het koninkrijk van zijn Vader ter sprake: straks zal Hij de wijn nieuw drinken in dat nieuwe rijk.

In Openbaring 19:1-10 wordt die vereniging met Christus dan beschreven. Eerst lezen we dat Babylon gevallen is. De hoer met haar platte blijdschap, verleidelijke maaltijden, haar verkeerde daden en leegheid. Het leven zonder God dat op zo veel plaatsen in deze we-

reld zichtbaar is, met zijn verleidingen en leegheid. Daartegenover wordt dan de bruiloft van het Lam gezet: de gelovigen worden bekleed met zuiver, stralend linnen. Dat zijn de goede daden, die tegenover de slechte daden van de wereld staan. Tegelijk is daar ook de vereniging met Christus: de bruidegom sluit zijn bruid in de armen. We worden dan echt één met Hem: we zullen Jezus kennen zoals Hij is, voor eeuwig met Hem leven! Dan worden we been van zijn gebeente, vlees van zijn vlees, echt met Hem verbonden.

Zoetheid smaakt naar meer

Calvijn verlangde ernaar om het avondmaal frequenter te gaan vieren. Dat deed hij tegen de achtergrond van de rooms-katholieke praktijk, waarbij de gelovigen zelf niet vaak brood en wijn nuttigden. Meestal maar één keer per jaar. Het brood en de wijn waren te heilig om door zondige mensen gebruikt te worden. Nog steeds merkte hij dat in de gemeente sommigen zichzelf onwaardig vonden om het avondmaal vaker te vieren, en in plaats van dat ze zich bekeerden, onthielden ze zich dan het hele jaar van het avondmaal. Anderen keken niet naar zichzelf, maar vonden anderen te onwaardig om het avondmaal te vieren. Een derde groep meende dat het, als ze eenmaal Christus hadden aangenomen, niet meer nodig was om daarna zo vaak terug te komen en Christus te ontvangen. Calvijn noemt die argumenten oppervlakkig en lichtzinnig. Tegen de laatsten zegt hij: 'Wij worden niet bij het eerste stuk geestelijk brood helemaal verzadigd, zolang wij hier in het sterfelijk lichaam zijn. Maar wanneer wij enige smaak van zoetheid hebben gekregen, zullen we nog veel meer begeren het avondmaal te gebruiken wanneer het ons wordt aangeboden. Christus wil onze voortdurende voeding zijn.' Tegen de mensen die zichzelf onwaardig vinden of in conflict met anderen leven, zegt hij: als je dan het avondmaal niet viert, lijkt je op een zieke die zegt dat hij het medicijn niet wil nemen, omdat hij daar te ziek voor is.

Juist door het avondmaal te gaan vieren zul je gesterkt worden in je geloof.

Door de viering wordt de herinnering aan het lijden van Christus in gedachte geroepen. Door de viering wordt je geloof onderhouden en versterkt, zodat je gestimuleerd wordt om God te prijzen en zijn goedheid te prediken. Ook wordt de band met elkaar versterkt: doordat je aan het avondmaal aan elkaar verbonden wordt, zul je niet snel iets doen waarmee je je broeder of zuster zult kwetsen, en laat je niet na om je broeder of zuster te helpen wanneer dat nodig is.

Nergens staat in de Bijbel voorgeschreven hoe vaak het avondmaal gevierd moet worden, maar Calvijn ziet een eenheid tussen de prediking en het breken van het brood. In Handelingen 2 wordt het leven van de eerste gemeente beschreven. Calvijn concludeert daaruit dat elke samenkomst zal moeten bestaan uit de verkondiging van het Woord, gebeden, collecten en het breken van het brood. Elke dienst zal die elementen moeten bevatten. Hij wijst erop dat je door de beschrijving die Paulus geeft van de situatie in Korinte, ook voldoende duidelijk bewezen krijgt dat deze orde daar bestond. In de praktijk bleef de wekelijkse viering bij Calvijn slechts een verlangen, zeker in Genève, waar de kerkenraad de wekelijkse viering niet wilde en de praktijk van viermaal per jaar avondmaal gehandhaafd bleef. Maar in Straatsburg werd wel maandelijks het avondmaal gevierd, maar dan in de drie verschillende kerken een week na elkaar, zodat daar bijna wekelijks het avondmaal gevierd werd.

Praktisch

Op wat voor manier zouden we vandaag kunnen werken aan het verlangen naar het avondmaal? Het is belangrijk om in de manier van vieren een evenwicht te hebben tussen terugdenk-maaltijd en het avondmaal als verlangen naar de bruiloft van het Lam. Indrukwekkend zijn de gedeelten uit het klassieke formulier waarbij we terugdenken aan hoe Christus verlaten werd, zodat wij nooit meer door God verlaten worden. Dat zal tijdens de viering tot uiting komen in stilte, in terugdenken aan de ernst en de diepte

van het lijden van Christus. Maar tegelijk mag de uitroep: 'laat ons blij zijn en vreugde bedrijven, want de bruiloft van het Lam komt' ook bij de invulling van de liturgie zichtbaar worden, in sfeer, toon, liederen en muziek.

Bij een meer frequentere viering kan steeds een ander avondmaalsformulier gelezen worden, zodat het onderwijs niet vergeten wordt, maar juist steeds opnieuw onder de aandacht wordt gebracht. Dan zijn de huidige kortere formulieren niet een verarming, als die namelijk gebruikt worden bij die vier of zes keer dat er per jaar avondmaal wordt gevierd, maar juist een verrijking bij een frequentere viering.

Bovendien mag duidelijk worden dat het niet belangrijker is om bij avondmaalsdiensten aanwezig te zijn dan bij andere diensten. Juist de eenheid tussen de preek waarin de Geest het geloof werkt en het avondmaal waarin het geloof wordt versterkt, laat het belang zien dat gelovigen altijd trouw tot de samenkomsten komen.

Aan de andere kant: we hebben te maken met de huidige praktijk. Wanneer het avondmaal een discussieonderwerp wordt, gaat veel moois verloren. Calvijn noteert dat het van belang is om te vieren 'zo vaak als de bevatting van het volk het toestaat'. 'Het is beter om geduld te hebben met de zwakheid van het volk dan om al te hardnekkig te strijden.' Hij legde zich neer bij de praktijk zoals die was in Genève, maar zegt: 'Toch heb ik in de openbare notulen laten vermelden dat deze gewoonte slecht is, zodat het nageslacht het makkelijker en vrijer zal kunnen verbeteren.' Ondanks de praktijk bleef zijn verlangen aanwezig!

Enige literatuur:

Voor de opvatting van Calvijn, zie *Institutie* van 1536; *Traicté de la Sainte Cene* (1541); W. Balke, 'Het avondmaal bij Calvijn', in: *Bij brood en beker*, Goudriaan, 1980. F.G. Immink, *Het heilige gebeurt. Praktijk, theologie en traditie van de protestantse kerkdienst*, Zoetermeer, 2011.

Troost voor christenen in de crisis

Gelezen

Hans de Wolf

Staan er nu veertien brieven van Paulus in de Bijbel of zijn het er maar dertien? Dat is al een oud strijdpunt. In de Nederlandse Geloofsbelijdenis staat in artikel 4 een lijst van canonieke boeken. Vroeger telde men daar veertien brieven van Paulus. Ook de brief aan de Hebreëen werd daarbij gerekend.

Maar sinds de herziening van de NGB door de synode van Arnhem (1981) hebben de GKv nog maar dertien brieven van hem. De brief aan de Hebreëen kwam apart te staan, zonder auteursnaam. Wat was daarvoor de reden? De deputaten die de herziening hadden voorbereid, wisten dat dit nog altijd een punt van discussie was, maar ze voelden zich niet geroepen om een exegetische of canonieke knoop door te hakken. Ze sloten zich simpelweg aan bij de titel van dit bijbelboek in de Nieuwe Vertaling (van 1951). En omdat daar geen auteursnaam wordt

genoemd, hield Paulus dertien brieven over.

Afzender onbekend

Het spreekt vanzelf dat de nieuwe CNT-commentaar op Hebreëen van de hand van dr. H.R. van de Kamp zich ook met deze vraag bezighoudt. Zijn conclusie is dat het niet zo waarschijnlijk is dat Paulus deze brief heeft geschreven. Waarom niet? De schrijfstijl en de opbouw van deze brief zijn anders dan die van de dertien bekende brieven. De schrijver beroept zich ook nergens op

apostolisch gezag, wat Paulus vaak wel doet. In dit verband moet ook Hebreëen 2:3 genoemd worden. Daar krijgen we de indruk dat de schrijver de woorden van de Heer niet zelf heeft gehoord, maar uit overlevering heeft leren kennen. Dan zou hij samen met zijn lezers tot de tweede generatie na de apostelen behoord hebben.

Maar Paulus had juist als 'dertiende apostel' veel van het evangelie rechtstreeks uit de mond van Christus te horen gekregen. Deze tekst geeft dan ook de sterkste aanwijzing dat Paulus de schrijver niet kan zijn. Daar komt nog bij dat dit boek Hebreëen heel anders inzet dan al die dertien andere brieven. Want het boek heeft niet het begin van een brief, maar valt zozeggd met de deur het huis binnen. Zo'n anoniem begin zijn we van Paulus niet gewend. Wie schreef de brief dan wel? Van de Kamp gaat allerlei suggesties langs, maar vindt geen overtuigend alterna-

tief. Ook hij komt niet verder dan de conclusie van Origenes: 'Wie de brief schreef, weet alleen God.'

Concreet adres

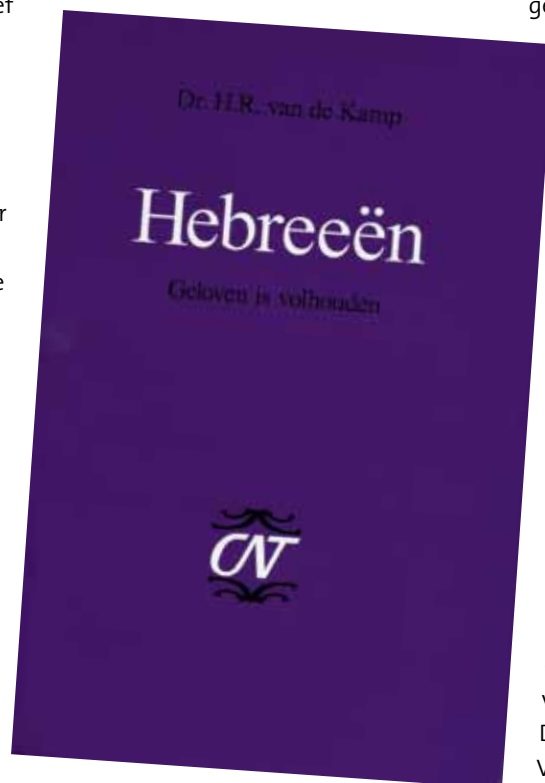
Aan wie is deze brief gericht? Ook daar is nogal verschil van mening over. Uit de inhoud blijkt wel dat we aan een concreet adres moeten denken, en niet aan een rondzendbrief die naar allerlei verschillende adressen ging. Want de auteur richt zich tot medechristenen van wie hij de omstandigheden goed kent en die hij binnenkort ook weer hoopt te ontmoeten (13:19). Als we kijken naar de betoogtrant van de brief en de onderwerpen die aan de orde komen, dan pleit alles ervoor dat de lezers Joodse christenen waren. Telkens beroept de schrijver zich op het Oude Testament en hij gaat er helemaal van uit dat zijn lezers daar alles van afweten. Ook het huidige opschrift van dit bijbelboek ('Aan de Hebreeën') doet natuurlijk denken aan Joodse lezers, dus Messiasbelijdende Joden.

Van de Kamp ziet vooral hoofdstuk 6:1-4 als het doorslaggevende bewijs voor deze afkomst. Hij vertaalt vers 1 dan wel op zijn eigen manier. De NBV heeft het daar over 'de eerste beginselen van de leer over Christus'. Dan denken we aan het beginonderwijs over de Messias, zoals dat binnen de christelijke gemeente plaatsvindt. Maar Van de Kamp geeft liever een andere weergave: het betoog over het begin van Christus. Hij doelt daarbij op het begin van de Godswoorden, en denkt dan aan het Oude Testament dat de schaduwen van de komende Christus al laat zien. Dat oudtestamentisch onderwijs kan nu verder achterwege blijven, zou de auteur dan bedoelen. En dan moet hij dus wel Joodse mensen voor zich zien. De schrijver van deze commentaar noemt deze perikoop en het tekstverband 'de sleuteltekst voor de inleidingskwesties' (p. 22). Toch vind ik zijn exegese van die tekst niet alleen ongewoon, maar ook nog niet zo overtuigend. Wel deel ik zijn stelling dat de lezers uit het jodendom afkomstig waren.

Over en uit

Ik kan me ook vinden in wat de commentaar zegt over de woonplaats van de geadresseerden. De conclusie op dit punt is dat de brief zich richt tot Jodenchristenen die in Palestina wonen, en wel vooral in of bij de stad Jeruzalem.

Een belangrijk argument daarvoor is, dat de brief de indruk geeft dat de tempel in Jeruzalem nog in bedrijf is en dat de lezers dat van dichtbij meemaken (bijv. 13:10). Tegelijk hoor je in de brief ook geregeld alarmklokken luiden. Er dreigt gevaar en de christe-

nen worden gemaand daarop bedacht te zijn. Wie denkt dan niet aan de komende verwoesting van Jeruzalem en de tempel, als oordeel van God over zijn volk dat de Messias verwierp? Daarom klinkt in hoofdstuk 13:13-14 met zo veel woorden de oproep om het kamp van de Joodse hoofdstad te verlaten. Die dreigende sfeer in de brief geeft ook een aanwijzing voor de datering ervan. Van de Kamp komt uit bij de tijd tussen 66 en 70 na Christus. In het jaar 70 viel Jeruzalem immers in handen van de Romeinen. Misschien zinspeelt het laatste vers van hoofdstuk 8 daar ook al op. Het oude verbond was door de komst van Christus al achterhaald, maar de tempeldienst kreeg na Goede

Vrijdag nog een uitlooptijd. God had nog geduld, totdat Hij het genoeg vond: in het jaar 70 was het oude verbond echt over en uit.

Brief of preek?

Nu hebben we het wel steeds over een brief, maar is dit bijbelboek wel een brief? Dat vraagt deze commentaar zich ook af. Want het boek begint helemaal niet op de manier van de brieven van Paulus, zagen we al. Wel is het slot van hoofdstuk 13 in de briefvorm geschreven, en ook worden de lezers geregeld aangesproken. Maar overigens is het boek vol van leerstellige betogen. Vandaag zouden we het misschien bijbels-theologische verhandelingen noemen, over Melchisedek bijvoorbeeld, of over de priesterdienst en over het oude tegenover het nieuwe verbond. In het laatste hoofdstuk krijgen we een aanwijzing van de schrijver zelf, hoe hij zijn boek bedoelde. In hoofdstuk 13:22 noemt hij het voorafgaande een woord van vermaan of bemoediging. Die uitdrukking kan op een stichtelijk woord wijzen, of een preek (zie Hand. 13:15). Is dit schrijven aan de Hebreeën dan wellicht in eerste instantie als preek bedoeld, en pas later in een soort briefvorm gegoten, en toegepast op concrete lezers? Of is het boek toch van oorsprong wel als brief bedoeld? De meningen hierover zijn verdeeld. Van de Kamp geeft de voorkeur aan die laatste optie. Hij typeert het genre van dit boek tot slot als een schriftelijk vermaanwoord of een herderlijk schrijven.

Liefde tot Christus bekoeld

Maar waarom waren dat vermaanwoord en ook die bemoediging nodig voor de lezers? Het is goed om daarbij ook even stil te staan. In de Inleiding van de commentaar worden daarover treffende dingen gezegd. De christenen in Palestina liepen niet alleen als Joden gevaar, dus van de kant van de Romeinen. Maar er was ook een crisis gaande in eigen kring. Dat blijkt wel uit al de waarschuwingen die deze brief bevat. De schrijver gebruikt het Oude

Testament geregeld als waarschuwend voorbeeld. Op de uitleg van een schriftgedeelte laat hij vaak een toepassing volgen. Ik denk aan zijn 'preek' over Psalm 95 in hoofdstuk 3 en 4, met het vermaan in 4:11 om alles op alles te zetten dat ze niet het verkeerde voorbeeld van Israël destijds navolgen. Wat was dan de valkuil voor hen? Dat ze na de vervolgingen die ze hadden meegemaakt, geen fut meer hadden om verder te vechten (12:4). En dat ze zich lieten meeslepen door allerlei vreemdsoortige leerstellingen (13:9). Ook dat ze terugverlangden naar de Joodse cultus met alle pracht en praal van de tempel- en priesterdienst. Maar vooral dat de liefde tot Christus bekoelde, en dat ze zelfs Christus dreigden kwijt te raken. Al met al was er echt sprake van een primaire geloofs-crisis, aldus de commentaar. Wij zelf leven vandaag in een heel andere tijd en een andere wereld. Maar het woord 'crisis' is ons zeker niet vreemd, ook niet in het verband van geloof en kerk. In die zin kan er genoeg herkenning zijn.

De volhouder wint

Een kerk in de crisis moet gewaar-schuwd worden, maar vooral ook bemoedigd. Dat is dan ook de hoofdbedoeling van deze brief. Door alles wat de auteur vanuit het Oude Testament te berde brengt, laat hij zien dat Christus de Middelaar is geworden van het nieuwe en betere verbond. En hij troost hen met de beloften die nog openstaan en op Gods tijd zeker worden vervuld. Alleen is dan wel geduld nodig, en volharding. Dat wordt vooral in het derde deel van de brief benadrukt, vanaf hoofdstuk 10:19. In vers 36 zegt de schrijver het ook uitdrukkelijk. Er is volharding nodig om de wil van God te blijven doen en dan ook te krijgen wat beloofd is.

Deze oproep horen we trouwens met zo veel woorden door heel het boek heen. Het is de grondtoon van deze brief. Het is dan ook niet vreemd dat Van de Kamp dat juist in de ondertitel van de commentaar laat uitkomen: *Geloven is volhouden*. Zo zal de schrijver van Hebreëen zelf dat ook beleefd hebben. Op pagina 265 van de commentaar wordt zijn visie zo onder woorden gebracht: geloven is voor hem *volharden* in de hoop.

Ik denk dat dit ook voor ons vandaag heel belangrijk is. In de crisis van het christendom kunnen we wel allerlei nieuwe benaderingen uitvinden en projecten opzetten, maar daar zullen we het uiteindelijk niet mee redden. Met al die kortademige vernieuwingen houden we onszelf en anderen niet vast. Het gaat om de lange adem van het geloof, zoals de Geest (de hemelse Adem) die ons alleen kan geven. De situatie van de Hebreeuwse christenen toen kunnen we een beetje vergelijken met die van Messiasbelijdende gelovigen nu. Zij zitten ook voortdurend van verschillende kanten in de gevarezone. Onze situatie is heel anders dan die van christen-Joden toen en nu, maar de oproep van de brief geldt voor ons evengoed als voor hen: houd vol tegen alle aanvechting en verleiding in. Want wie standhoudt tot het einde, die zal behouden worden.

Afgerond CNT-commentaar

Tot slot nog iets meer over de commentaar zelf. Als ik het goed heb, was deze commentaar de laatste uit de reeks CNT die klaarkwam (afgezien van het deel over de Apostelen). Vorig jaar kon de voltooiing van de reeks gevierd worden. Ook dit deel heeft eenzelfde opzet als alle vorige delen. Er is telkens uitgebreide aandacht voor elke perikoop, ook

in relatie tot de historische situatie en achtergrond van de lezers. Af en toe zijn er excursen in een kleiner lettertype (voor de liefhebbers). Hier en daar een Grieks woord (in onze eigen letters) zal de gemiddelde lezer niet storen, en geeft voor theologen het signaal af dat de commentaar ook voor hen bedoeld is.

Ik noemde als auteur van deze commentaar tot nu toe steeds de naam van dr. Van de Kamp. Dat is niet helemaal terecht. Toen hijzelf in tijdnood kwam, stelde de eindredacteur, prof. Van Bruggen, voor om de uitleg van het derde deel van de brief voor zijn rekening te nemen. Van de Kamp ging daarop in, naar ik aanneem met spijt in zijn hart dat hij het werk niet zelf kon voltooien. Aan de andere kant was het mooi dat de serie nu toch in het geplande jaar afgerond kon worden. Het resultaat is dus dat de commentaar een coproductie van twee theologen is geworden. Vanaf hoofdstuk 10:19 is de uitleg van de hand van dr. Van Bruggen. Dat neemt niet weg dat het leeuwendeel van de commentaar door dr. Van de Kamp is geschreven. Op de titelpagina staat hij als auteur vermeld, terwijl het onderdeel van Van Bruggen een bijdrage wordt genoemd.

Tot slot wil ik zeggen dat beide auteurs hiermee mooi werk hebben geleverd, dat ik van harte kan aanbevelen. Ik hoop dat het velen mag helpen bij de bestudering van dit vaak moeilijke maar tegelijk zo troostvolle bijbelboek.

N.a.v.: dr. H.R. van de Kamp, *Hebreëen. Geloven is volhouden*, met een bijdrage van dr. Jakob van Bruggen (Hebreëen 10,19 - 13,25), serie CNT, Kok, Kampen, 2010, ISBN 90 978 435 1811 6, 336 pag., prijs € 34,90

Rectificatie

In de bespreking van het boek *Ongemakkelijke teksten* is bij de omslagafbeelding gevraagd naar wat toch het verband kan zijn tussen de kunstuiting *Nursery Piece* en het onderwerp van het boek. De redactie van het boek deelde mee dat de omslagontwerper zich heeft laten inspireren door de multicirkel, die je kunt googelen als je 'visionaire illusie' of 'multicirkel' intikt. We geven die correctie graag door.

Epigram

Mijn vriend kocht een mechanisch vogeltje
uit China ter grootte van een mus
en zette het volgens voorschrift in een kooi,
waar het voortaan zou wonen en zingen.
Het aardige, nu, van dit vogeltje was
dat het alleen zong bij lawaai.
Als je in je handen klapte begon het te
kwinkeleren, maar ook bij deuren dichtgooien,
echtelijke ruzies, en hoesten.
Vreemd vogeltje. De oorzaak kon hem niet schelen,
alsof het antwoord gaf
op vragen, niet gesteld.
Maar op een kwade dag begon mijn vriend zomaar
te hoesten, met deuren werd daardoor niet meer
geslagen, de echtelijke ruzies gingen minder ver.
Plus kwam daarbij dat in een andere kamer werd
gehoest buiten het bereik van de kooi
en mijn vriend aan een touwtje het licht aanstak,
zodat de stilte toenam en
het vogeltje begon te zwijgen.
Later, toen het stil was in het hele huis en in alle kamers,
zong het vogeltje nog wel eens
zonder tastbare reden een stukje, niet het hele liedje.
Alsof het iets vroeg.

Frank Koenegracht (1945)

uit: *Lekker dood in eigen land*, De Bezige Bij, Amsterdam (2011)

Koenegracht las dit geestige gedicht voor op de begrafenis van de dichter Rudy Kousbroek.

Zo kun je ook een levensgeschiedenis vertellen: via een mechanisch vogeltje. Het is wel duidelijk dat de vriend ziek wordt en in een andere kamer het licht aan doet.

Dat hij het huis verlaat, hoe dan ook.

Ik vraag me af: hoe zou zo'n vogeltje reageren in een doorsnee gereformeerd gezin?

Ik ga even voorbij aan het slaan met deuren en de echtelijke ruzies. ☺

Maar bij het zingen van psalmen of geestelijke liederen?

Of bij het beluisteren van een Bachcantate?

Of bij een orgelwerk van Reger gespeeld door Charles de Wolff?

Het ambt van ouderschap en de lijn van de Bijbel

Persrevue
Perry Storm

In *De Waarheidsvriend* (van 15 december 2011) schrijft ds. P.J. Vergunst zijn hoofdredactioneel over de waarneming én de mogelijke oorzaken van het feit dat de inhoud en de lijn van de Bijbel steeds slechter bekend zijn bij jongeren. Hij kijkt daarvoor naar de praktijk van het jongerenwerk in de kerk en naar de gezinnen (onder de titel 'Lijn van de Bijbel onbekend'). Nu zouden we daarover onze schouders kunnen ophalen. Schrijft hij niet over PKN-jongeren (maar dan wel uit het 'behoudender' segment) en over methodes die onder ons niet gehanteerd worden? Maar ik denk dat dit te snel en ten onrechte geconcludeerd zou zijn. Volgens mij is de situatie binnen ons kerkverband niet (meer) zo veel verschillend. En dat maakt niet alleen zijn waarnemingen, maar ook wat hij ertegenover stelt, waard om serieus te overdenken. Eerst herinnert Vergunst aan een alarme- rend artikel van Harmen van Wijnen, alweer drie jaar geleden. Daarin wordt op basis van een onderzoek uit 2006 de conclusie getrokken dat 'onze jongeren in een snel tempo van het gereformeerd belijden vervreemd zijn geraakt'. Daarna schrijft Vergunst:

Verdergaand signaal

Legde ds. Van Wijnen in zijn artikel de vinger bij het gereformeerde gehalte van orthodox-hervormde jongeren, dezer dagen geeft zijn oud-collega Herman van Wijngaarden een signaal af dat mijns inziens nog veel verder reikt en daarom nog meer aandacht verdient. 'Tienerclub geven betekent tegenwoordig vaak niet meer dat de Bijbel op tafel komt, maar dat je christelijke dingen zegt.' Niet het gereformeerde belandt in de marge, maar bijbelse noties komen niet meer ter sprake. Nota bene in het jeugdwerk van de kerk. Herman van Wijngaarden spreekt met gezag. Al jarenlang zet hij zich op allerlei manieren in om het bijbelgebruik onder

jongeren te stimuleren, zowel via het ontwikkelen van de bijbelleesmethode Solvat (de afkorting van stil worden, open handen, lezen, vragen stellen, antwoorden, toepassen) als via boekjes en artikelen.

Grote lijn

In het laatste nummer van idea, het blad van de Evangelische Alliantie, staan de opbrengsten van een onderzoekje naar de bijbelkennis van jongeren. Omdat het onderzoek niet heel representatief is, worden er slechts voorzichtige conclusies getrokken. Om die reden is de reactie van HGJB-stafmedewerker Van Wijngaarden veel leerzamer: hij brengt zijn eigen waarneming over de plaats van de Bijbel in het jeugdwerk in. Wat zegt hij? Ik citeer enkele belangrijke opmerkingen.

- *Het gebruik van Rock Solid, de methode van Youth for Christ om tieners het christelijk geloof te laten ontdekken, heeft onbedoeld als neveneffect gehad dat mensen dachten 'leuk christelijk tienerwerk te kunnen doen, zonder per se de Bijbel op tafel te leggen'. Echter, deze methode is niet bedoeld voor tieners uit christelijke gezinnen.*
- *Jeugdwerkers laten het lezen uit de Bijbel los, omdat ze denken dat het*

niet meer aankomt of ze nemen geen tijd om te zoeken naar een aantrekkelijke manier om hun boodschap te brengen.

- *Oudere generaties zijn door eigen frustraties over bijbellezen voorzich-*

tig en projecteren dat op kinderen.

- *De grote lijn van de Bijbel kennen ze niet meer. Jongeren zien hun relatie met God als een aaneenschakeling van kick-momentjes.*

Perfect in Gods oog

Het is hier niet prof.dr. A. van de Beek die een sombere toon laat horen of een voorzitter van de Gereformeerde Bond die in zijn jaarrede de vinger legt bij wat in de kerk teloor dreigt te gaan, maar iemand die dagelijks met en voor jongeren werkt. Herman van Wijngaarden zet in een kader wat individuele jeugdwerkers en catecheten zullen herkennen. Wie heeft er een verklaring voor dat een meelevende tiener op de vraag hoe de Heere naar ons kijkt, antwoordt dat 'wij in Gods oog perfect zijn'? Of hun liedcultuur er debet aan is weet ik niet, maar het is in elk geval een treffende illustratie van het gegeven dat voor kerkelijke (!) jongeren de doorgaande lijn van de Bijbel lang niet altijd helder is. Dat mag een uitnodiging en aansporing zijn om

vanaf de kansel en in de gezinnen heel basaal en concreet te spreken over de plaats van de zonde in ons leven, over wat bekering tot God is, over de noodzaak van het werk van de Verlosser, over de rechterstoel van Christus en de enige Weg tot behoud. Het zou zomaar kunnen dat woorden als genade en barmhartigheid als abstract ervaren worden en niet landen in het denken van tieners.

Kerk, gezin, school

Kerk, gezin en school horen bijeen. In positieve zin kunnen ze elkaar beïnvloeden als het gaat over geloofsoverdracht. We moeten echter beseffen dat ze elkaar ook in negatieve zin kunnen versterken, een gevaar dat mijns inziens niet denkbeeldig is. Want naast de mooie kant van het christelijk onderwijs zijn er ook veel klaslokalen waarin de leerkracht niet de identificatiefiguur is, waarin docenten niet op doorleefde wijze duidelijk kunnen maken wat het leven met God betekent.

Als die steun vanuit het onderwijs wegvalt, komt het 'helpen onderwijzen' uit het doopformulier vooral neer op de kerkelijke gemeente, op het jeugdwerk. Een open Bijbel is essentieel voor dit jeugdwerk. Behalve de verantwoordelijkheid van de kerk voor de invulling hiervan ligt er de roeping van de ouders om hun kinderen hierin te stimuleren. De opmerking van Herman van Wijngaarden dat ouders te voorzichtig zijn, is het waard om ter harte genomen te worden. In situaties waar de catechese niet ter discussie staat, is er wel een enorme vrijblijvendheid gekomen ten aanzien van participatie in het jeugdwerk van de kerk. Jongeren mogen zelf aangeven of

ze er zin in hebben – en in een wereld vol alternatieven kan de keuze gemakkelijk verkeerd uitvallen. Eenzelfde vrijblijvendheid kan er zijn ten aanzien van een preekbespreking, vanouds een middel om met jongeren door te spreken over de vragen van hun hart.

Ouders

Het grootste probleem zou wel eens kunnen liggen bij het leven van ouders zelf. Meer dan met hun woorden spreken ze naar hun kinderen met hun leven, naar jongeren die scherp zien. Als de Bijbel daarom niet opengaat in het leven van vaders en moeders, als zij in de volheid die elke week bijna kenmerkt geen ruimte maken voor bijbelkring of huisgodsdienst, dan wordt het heel lastig je kinderen te stimuleren tot deelname aan jeugdwerk waarin de Bijbel een belangrijke plaats heeft.

Twee jaar geleden presenteerde het christelijke gereformeerde Landelijk Contact Jeugdwerk (LCJ) het resultaat van een uitvoerige enquête over de christelijke leer en het christelijke leven. Een van de uitkomsten was ook toen en daar dat zestig procent van de jongeren door thuis niet gestimuleerd wordt aan het jeugdwerk deel te nemen. Betrokkenheid van ouders bij de catechese en het jeugdwerk – er is op dit gebied nog een heel veld te winnen.

Het artikel van Herman van Wijngaarden in idea herinnerde mij aan het afscheidscollege van prof.dr. W. Verboom in Leiden, ruim vijf jaar geleden. Hij sprak over een 'ontstellend gebrek aan kennis als het gaat om Bijbel en geloof', over het naderen van de dramatische grens die Maarten Luther ervoer toen

hij uitriep: 'Help, lieve Heere, hoeveel narigheid heb ik er niet van gezien dat de gewone man bijna niets weet van de christelijke leer.'

De gemeente

Artikelen en onderzoeken die een alarmerende functie hebben, kunnen gemakkelijk tot kerkelijke somberheid leiden. Beter is als ze ons stimuleren en aansporen. Want in idea lees ik ook dat 'tieners best willen dat de Bijbel in het jeugdwerk opengaat'. Als jongeren niet meer zien dat de Heere op de wijze van het verbond betrokken is bij mensen en dat zowel de gemeente als het gezin daarin een centrale positie heeft, wordt het geloof inderdaad individualistisch en komt onze ervaring zomaar in het middelpunt te staan.

'Grote lijnen van de Bijbel niet meer bekend. Te veel voorzichtigheid bij ouders.' Laten we vandaag benadrukken dat het ouderschap ook een ambt is. Je kind voor de dienst aan God mogen opvoeden is niet alleen een voorrecht, maar ook een geweldige belasting. Want de doop spreekt van de 'onreinheid van onze ziel'. Die onreinheid kun je als ouder niet witswassen. Daarom is het genade dat God toezegt mij en mijn kind te reinigen, als we door het geloof voor rekening van Christus komen.

Dat vaste verbond, die doorgaande lijn in de Bijbel, is zo heel anders dan 'een aaneenschakeling van kick-momentjes'. Gelukkig maar.

Het raakvlak tussen Hendrikse en Lucado

De titel boven dit stukje zou sommige lezers misschien al de stoom uit de oren kunnen laten komen. Spreken van een raakvlak tussen de atheïstische ds. Hendrikse en de allesbehalve atheïstische en ook in gereformeerde

kringen veel gelezen Max Lucado, dat moet je maar durven... Toch wordt de vergelijking aangedurfd door ds. C.C. Den Hertog (CGK) in *De Wekker* van 23 dec. 2011. Inderdaad vlak voor kerst. Zijn artikel heeft dan ook als titel: 'Met

kerst niet het bos in'. En op een bepaald, belangrijk punt vindt hij dat dit 'het bos ingestuurd worden' niet alleen bij Hendrikse aan de hand is, maar ook bij Lucado dreigt. Na zijn introductie en wat aandacht voor het eerste boek

van Hendrikse (*Geloven in een God die niet bestaat*), schrijft hij eerst over zijn tweede boek (*God bestaat niet en Jezus is zijn zoon*) om vervolgens over te schakelen naar Lucado. En dan maakt hij toch een belangrijk punt:

Jezus als voorbeeld

Wie het eerste boek van Hendrikse kent, kan wel zo'n beetje vermoeden uit welke hoek de wind zal waaien als het over Jezus gaat. Als de Here God immers niet bestaat, kan Jezus niet de eeuwige Zoon zijn die onder ons is gekomen. Dan blijft er niets anders over dan dat Jezus een mens is als wij, die bijzonder geleefd heeft. En dat blijkt dan ook inderdaad de gedachte te zijn die Hendrikse aan zijn lezers voorhoudt. Twee kenmerkende citaten: 'Ik heb Jezus niet nodig om in God te geloven, maar als voorbeeld van iemand die God heeft "geleefd", helpt hij mij om zo te leven dat God kan "gebeuren"' (133).

Die zagen we natuurlijk aankomen: als God alleen maar gebeurt tussen mensen, dan is dat wat er met Jezus aan de hand was: God 'gebeurde' in zijn leven. Maar dat wil niet zeggen dat Jezus uniek is, dat in Hem God zelf ons is komen zoeken. '... zó uniek was hij nou ook weer niet. Hij deed wat iedereen zou kunnen doen, en wat iedereen ook wel eens doet. Niet uniek, wel bijzonder. Wat in ons leven beperkt blijft tot schaarse momenten, verdichtte zich bij hem tot een alledaagse manier van leven. Zo heeft hij blootgelegd wat in ons allemaal zit: als je naar hem kijkt, zie je het beste in jezelf. (...) Trouw blijven aan anderen, aan mezelf, en daarmee aan wat ik God noem, dat wil ik ook wel willen' (134).

De boodschap is dus niet langer een boodschap van verlossing, maar een oproep om beter te leven, om dat wat in ons zit de ruimte te geven. Van troost is geen sprake, alleen maar de vermaning dat wij net als Jezus moeten doen, zodat ook in ons leven God 'gebeurt'. Jezus brengt ons bij het beste in onszelf en laat ons zien dat het wel kan.

De ruimte ontbreekt om uitvoerig op de gedachten van Hendrikse in te gaan. Daarom kort. Ik vraag me af of er niet te positief gedacht wordt over mensen en hun mogelijkheden. Kun je oprecht

beweren dat iedereen wel eens doet wat Jezus deed? Is het waar dat God overal wel eens 'gebeurt'? Heeft Hendrikse oog voor de diepte van de zonde, voor het kwaad dat mensen elkaar aandoen? En is het hem niet opgevallen dat er in onze bloedige geschiedenis weinig vooruitgang waarneembaar is? Hendrikses

boek redeneert vanuit een al te florissante visie op de mens – en zo praat hij voorbij aan de werkelijke nood van deze wereld. Zijn boodschap helpt niet, maar werpt mensen op zichzelf terug. De gemeente wordt het bos ingestuurd. Het evangelie van kerst brengt ons niet bij dat wat in ons allen zit, maar juist bij dat wat er bij ons niet is: een hartelijke liefde tot de Here God en een oprecht zoeken van onze naaste. Jezus doet wat ik niet doe – en zelfs niet kan: God liefhebben boven alles en de naaste als mijzelf. Het evangelie zegt ons dat God zijn Zoon in onze nood doet binnengaan en dat wij onszelf niet kunnen verlossen. Hendrikse zal zeggen dat die boodschap vandaag niet meer te geloven is. Ik zal niet zeggen dat geloven eenvoudig is en vanzelf gaat. Juist vandaag in ons door en door geseculariseerde werelddeel wordt het aangevochten tot en met. Maar de troost dat er een God is die zich over ons ontfermt en ons niet alleen laat in ons duister, is eindeloos veel groter dan de boodschap van Hendrikse.

Andere boeken

Ik ga verder nu niet op Hendrikse in. Ik heb namelijk sterk de indruk dat zijn boek 'onder ons' niet zo veel gelezen wordt. En dat al het kritische dat ik erover zeg met name een onderstreping is van wat velen onder ons vinden. Dat

krijgt dus het karakter van een verplicht nummer en dat brengt niet zo veel verder. Er zijn andere boeken die onder ons – naar mijn waarneming – veel meer gelezen worden waar ik het over wil hebben.

Ik heb onlangs een aantal titels van Max Lucado bekeken. Ze liggen in stapels bij de christelijke boekwinkels en ze worden veel verkocht. Het gaat me nu met name om zijn kinderboeken. Daar heb ik er vijf van gelezen. Het onderliggende verhaal is eigenlijk in alle vijf boeken hetzelfde. Eén voorbeeld kan daarom volstaan. Er is een verhaal over een rups die om zich heen kijkt en allerlei andere dieren ziet die hij mooier vindt dan zichzelf. Zo kijkt hij vol ontzag naar een lieveheersbeestje. Eigenlijk zou hij wel zo willen zijn! Deze rups bidt dan en zegt dat hij zo graag anders zou zijn en hij ontvangt het antwoord dat de Here God nog niet met hem klaar is – nadat het rupsje geslapen heeft ontwaakt het als een vlinder. En zo leert hij zichzelf aanvaarden.

Dat is waar het in alle boeken die ik gezien heb om gaat: je mag jezelf zijn, je hoeft niet naar een ander te kijken, je hoeft je niet door een ander de les te laten lezen – voor God mag je zijn wie je bent. Sterker zelfs: je bent goed, want God heeft jou bedacht. En als je dat voldoende bedenkt, kun je alle negatieve gevoelens achter je laten: je negatieve zelfbeeld, ontevredenheid – het hoeft van God niet. God heeft geen probleem met jou – je bent vaak je eigen strenge rechter en daar heb je last van.

Misschien is het een poging om in de poolwind van ontkerkelijking iets door te geven aan een volgende generatie, iets dat aanspreekt, dat zonder veel begripsmoeilijkheden verteld kan worden. Je hoeft het niet over schuld en zonde te hebben, maar praat over angst en schaamte. Het past in onze therapeutisch ingestelde cultuur. Maar het is een verhaal waar je hoe dan ook vroeg of laat doorheen zakt, omdat de kwestie van de zonde – net als bij Hendrikse! – buiten beeld blijft. Onze reddeloosheid blijft buiten het verhaal – en dat is misschien wel prettiger voor ons om te horen, maar het gaat ten koste van de echt bevrijdende boodschap die de Schriften ons verkondigen. Juist met kerst denk ik bij zulke verhalen: zou dat nou zijn waar het in het evangelie om draait? Is God in

Jezus mens geworden om mij te vertellen dat ik oké ben? Is de weg naar de diepte van Golgotha dan niet omslachtig als dat het punt is? Het is het punt niet. En al gebeurt het dus vriendelijk en niet zo met open vizier – de gemeente wordt het bos ingestuurd.

Het beste lijkt me wanneer met kerst de bevrijdende boodschap verkondigd wordt dat de Opgang uit de hoogte over ons is opgegaan. Dat Hij gegeven is door de Vader om verzoening te doen.

Waar dat verkondigd wordt, wordt een mens niet het bos ingestuurd, maar onder een open hemel geplaatst. Zoals boven het veld bij Efratha, waar de engel verkondigde wat niemand bedacht zou hebben: U is heden de Redder geboren. Die boodschap snijdt hout. Hier wordt onthuld wie wij zijn. En nog veel meer wie God is: de Levende die zich ontfermt over de zijnen.

Kerkelijke erkenning en de vrouw in het ambt

In regelmatig verschijnende berichtjes over groeiende plaatselijke toenadering tussen Gkv en NGK viel een tijdje geleden de berichtgeving op over zo'n toenadering te Amersfoort. Een hele rij kerken is daar dan ook bij betrokken. Het ND van 10 dec. 2011 berichtte erover. Ook in *Opbouw* (23 dec. 2011) valt erover te lezen ('NGK en GKV in Amersfoort vinden elkaar'). Een stukje uit het bericht:

De GKV en NGK in Amersfoort en Leusden hebben elkaar officieel erkend als kerken van Christus. Twaalf kerken – tien GKV en twee NGK – hebben op 8 november hun handtekening gezet onder een verklaring waarin dat wordt uitgesproken. Officieel spreken de kerken in de verklaring uit dat zij 'in toenemend besef dat onze Heiland, Jezus Christus, Hoofd van zijn Kerk ons tot elkaar heeft gebracht, elkaar herkennen en erkennen als kerk van Christus, geroepen door God, verzameld door zijn Zoon en geleid door zijn Woord en Geest'.

De betrokken kerken hebben volgens de verklaring de hartelijke intentie om daar in de praktijk vorm aan te geven. Naast gezamenlijk organiseren van thematische avonden voor kerkenraden en gemeenteleden waarvan de afgelopen jaren al sprake was, betekent dat nu ook de aanvaarding van elkaars leden en attestaties én openstelling van de avondmaalstafels voor elkaars leden. Kanselruil en gezamenlijke diensten kunnen de volgende stappen zijn in dit proces. Daarbij zijn onderlinge verschillen zoals de vrouw in het ambt (wel aan NGK-, niet aan GKV-zijde) nog wel aandachtspunt.

De laatste regel heb ik even onderstreept. Kerkelijke erkenning, kanselruil, gezamenlijke erediensten, toelating tot elkaars avondmaal, het is of wordt allemaal mogelijk ondanks het feit dat er in de beide kerken van de NGK aldaar vrouwelijke ambtsdragers zijn. De huidige verschillen daarover zijn nog wel een *aandachtspunt*, maar op geen

NaderBekeken

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Voorzitter Dr. ir. H.B. Driessen
Secretaris Ds. H. Pathuis
Penningmeester W.A. Puschler

Redactie Nader Bekeken

Hoofdredactie Drs. J.W. van der Jagt
Eindredactie Ds. G. den Dulk
M.J.A. Zwikstra-de Weger.
Redactie Dr. A. Bas
Ds. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel. 050 - 5344508
Mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. S.M. Alserda, Hoogkerk
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Axel
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Ds. R.Th. Pos, Rijnsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Waardhuizen

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Leek
Internet: www.woordenwereld.nl
Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar

Druk: Koninklijke BDU Barneveld

CD: Nader Bekeken is ook op CD verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565 499

Opgave en vragen over abonnementen:

Abonnementen (nieuw, wijziging, beëindiging):
1. via internet:
www.woordenwereld.nl en www.bladenbox.nl, uitsluitend voor het opgeven van nieuwe abonnementen.
www.aboland.nl, voor alle overige wijzigingen
2. schriftelijk:
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest
3. telefonisch:
0900-ABOLAND of 0900-226 52 63 (€ 0,10 p/m).

Beëindiging abonnement:

Via www.aboland.nl, per post of per telefoon (gegevens hierboven), tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Kijk voor **meer informatie** en uitgebreide **abonnementsvoorwaarden** op www.woordenwereld.nl

Abonnementenprijzen:

Nader Bekeken	33,00
Nader Bekeken + vier cahiers	65,00
Nader Bekeken studenten	15,50
Cahiers bij abonnement (per jaar)	36,00
Cahiers, losse verkoop	10,75

Bankrekening: 59.29.31.927 ABN/AMRO
Deze tarieven gelden bij machtigen (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

ISSN 1380 - 3034

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening 32.46 25.901 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering:
Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer.
Wij zijn een ANBI-instelling.

enkele manier meer een *verhinder*ing voor zulke vergaande stappen. Daarop reageert ds. A.H. Driest in de *Gereformeerde Kerkbode* voor Groningen etc. (in de columnachtige rubriek 'Dan dit nog...') van 23 december 2011. Met als titel 'Studeren in de kerk?', kraakt hij heel terecht een kritische noot:

Al jaren studeren broeders en zusters in opdracht van de synode op vragen over de positie man/vrouw in de kerk, met als speciaal aandachtspunt: moet er wijziging komen in de eeuwenlange praktijk dat enkel mannen voor de dienst van predikant, diaken en ouderling in aanmerking komen?

De laatste generale synode in Harderwijk heeft gezegd dat van de volgende synode een duidelijke uitspraak verwacht mag worden. Er zal toch ook een keer een einde aan dat studeren moeten komen. Dit vraagstuk is ook nog eens een belangrijk punt van aandacht in de gesprekken met de Nederlands Gereformeerden. Dan ineens is daar een bericht in het Nederlands Dagblad van 10 december dat er tussen alle vrijgemaakt gereformeerde kerken in Amersfoort en Leusden en de Ned. Gereformeerde Kerken wederzijdse erkenning is als kerken van Jezus Christus. En is dat geen goed nieuws? Wie verlangt daar niet naar?

Alleen: hoe zit het nu met de vraag over de vrouw in het ambt? De NG-kerken hoeven daarvoor geen studie meer te doen want die hebben ze al gedaan. Voor hen was de eindconclusie duidelijk: daar is alle ruimte voor. Hebben de vrijgemaakte kerken van Amersfoort

en Leusden die studie ook al verricht? Het bericht wekt niet de indruk. Is dit onderwerp dan wel met elkaar doorgesproken? Is men er van GKv kant al uit? Daar lijkt het op. Maar wel op een bijzondere manier. Men heeft kennelijk een streep door de noodzakelijke studie gezet. Het vraagstuk is anders op te lossen: met een dergelijk verschil moeten

de kerken in Amersfoort/Leusden in alle fijngevoeligheid omgaan. Dat betekent: het vraagstuk 'vrouw en ambt' wordt tot een praktisch goed te hanteren verschil gedegradeerd. Het was in ieder geval geen belemmering om tot eenheid te komen. Nu zijn de kerken uit de classis Amersfoort de synode niet. Het is wel meer dan spijtig dat 'Amersfoort' de andere kerken – zeg de synode – voor de voeten is gaan lopen. Dus vóór het studiedeputaatschap de moed laat zakken: gewoon doorgaan met de opdracht die de synode u gaf.

Hoe zal het ooit daar plaatselijk verder moeten na een paar jaar kanselruil et cetera, wanneer onze kerken (net als indertijd de CGK) de schriftuurlijke positie zullen handhaven dat zusters niet tot de ambten worden geroepen? Hoe kun je, wanneer je plaatselijk deze kwestie tot een soort B-kwestie hebt afgewaardeerd, ooit nog weer een herbevestigde overtuiging van je eigen kerkverband dan gevolgen laten hebben?

STICHTING WOORD & WERELD

De weg naar de bron

Geboden in Islam en christendom

L.W. de Graaff

De entree van Calvijn in de Lage Landen

Pastoraal, apologetisch en pluriform

dr. Harm Veldman

Prijs bij abonnement € 9

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel voor € 10,75

bestel via www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl (ook voor een abonnement)